

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

1935

Ч. 10. ЖОВТЕНЬ

ХЛІБОРОБИ, розвиток молочарського промислу поратувє Вас у теперішній господарській скруті. Але тямте що тільки справжній молочарський промисл під фазовою кермою і в звязку з сильною, центральною молочарською організацією, якою є Краєвий Молочарський Союз „МАСЛОСОЮЗ“, поратувє Вас у злиднях. Зле поставлене діло без сильної організації може нанести більше шкоди як пожитку.

Звертайтесь за порадою і вказівками на адресу

„МАСЛОСОЮЗ“

Львів, Бартоша Гловацького 23. -- Тел. 43-86 і 81-04.

або до Відділів „Маслосоюзу“: Стрий, Шевченка 5, тел. 26. — Станиславів, Собіського 24, тел. 654. Перемишль, Косцюшка 3, тел. 340. — Самбір, Косцюшка 11а, тел. 43. — Коломия, Косцюшка 11, тел. 38. — Дрогобич, Пилсудського 14, тел. 285. — Тернопіль, Міцкевича 41, тел. 234. — Луцьк, Ягайлонська 25, тел. 239. — Катовиці, Шопена 11, Бельск, 3-го мая 1а. —:—:—:—:—

ПЕРЕДПЛАТА
„ЛІТОПISУ ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“
НА 1934 РІК

Річна передплата 13 зл., піврічна передплата 7 зл., чверть-річна 3.50 зл. — Ціна числа 1.20 зл. — Для членів „Червоної Калини“ чвертьрічно 3 зл.

За кордоном приймають передплату на „Літопис Червоної Калини“ та впис членів: в Сполучених Державах Північної Америки: Myron Surmach, 103 Avenue A. New-Jork, N. J. USA. — В Канаді: The Ukrainian Legion, Winnipeg, Man. P. O. Box 2121. — В Чехословаччині: Ukrainskyj Hromadskuj Vydavnycj Fond, Praha-Vrsovice, Brozikova ul. с. 390. — Контó П.К.О. ч. 410.185.

А Д Р Е С А :

„ЛІТОПIS ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“, ЛЬВІВ, ЗІМОРОВИЧА Ч. 20.

Почт. скр. ч. 43.

ЛІТОПИС

ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОВУТУ

VI. Річник

ЧИСЛО 10

ЖОВТЕНЬ

1934

Підстаршинський курс У. С. С. з „віцефельдфеблем“ Гаєком у Миколаєві над Дністром.

ВИ РУШИЛИ В ПОХОД!

(У двадцяті річницю походу У. С. С. до бою: 1914—1934).

Як висипалася пшениця золота
І коси блискали сріблом по полі, —
З'явився Юр святий на воротах
І вдарила сурма: «На прю! За волю!»

І Ви покинули і коси і серпи
І хліб насущний і щоденні будні
І рушили в поход, мов тучі каламутні, —
І ніч здригнулася, і гори, і степи.

Як шибениць з Землі росли ліси страшні —
Тоді на Вас лиш були всі надії;
І кликали крізь згарі матері сумні:
— Щасливий путь Вам, Стрільці Січовії!

І тугу слали Вам старечі очі вслід,
Стелилися палкі дівочі мрії
У даль за Вами, мов вишневий білий квіт:
— Щасливий путь Вам, Стрільці Січовії!!!

І ще з гаїв згорілих і зраних піль
Крізь бурі рев і люті сніговії
Кричав з Голгофти нашої розпятий Біль:
— Щасливий путь Вам, Стрільці Січовії...

І Ви в грізний алярм понесли гнів і месть
Москві проклятій в смертнім унісоні —
І зацвіла на Прапорах лицарська честь,
Під грім побід на Маківці й Лисоні.

І від кременних лез скривавлених Карпат
Пішли куріні смерти крізь дими й пожежі
І Ви мечами Святослава межі
Писали на степах, під рокоти гармат.

І вже нам не страшний ворожий клятий вал,
Хоч нині наша кров ще куриться з руїни —
Бо в мізках і в серцях гуде святий хорал
Великої Воскресної Години!

„Дядько Іван“

Памяти Івана Вербового.

Написав: Д-р Никифор Гіряк.

Оригінальною постаттю між стрілецькою братією був покійний Іван Вербовий, учитель виділової школи в Яворові, відомий в Стрільцтві під назвою „Дядько Іван“. Оригінальний він був своєю спокійною, флегматичною вдачею та щирим, батьківським відношенням до всіх без виїмку стрільців: оригінальний скромним, незаметним становищем рахункового підстаршини Коша УСС та великим авторитетом і популярністю між стрільцями; оригінальний своєю безпретенсіональністю і виїмковою совісністю у сповнюванні обов'язків та заслугами, якими перевищував чимало рангованих старшин УСС.

До Коша УСС прибув він в лютому 1915. р. як приділений з т. зв. Етаппен Группен-Командо № 7 рахунковий підстаршина. В сім якраз часі переговорював я з одним інтендантом згаданої вище ком-ди в Берегові на Підкарпатті в справі грошового запотребовання Коша УСС. Нашій розмові прислухувався старший віком (моцно шпакватий вже) підстаршина (фрайтер). Я признався інтендантові, що не розуміюся зівсім на військовій рахунковості та що мені потрібний знаючий се діло підстаршина — українець. Інтендант порадив мені просити про приділ такого чоловіка в Ет. Гр. Кмдо і я звернувся — очевидно на німецькій мові — до стоячого з боку підстаршини по папір, щоби написати службовий листок. Сей подав мені папір із словом „прошу“. Звук рідного слова вразив мене дуже мило і я з місця спитав підстаршину, чи він уміє вести рахунки сотні і чи хотів би служити в Коші УСС.

Коли він дав мені притакуючу відповідь, я просив інтенданта, щоби мені приділив того саме підстаршину.

Після того я відіхав до постою Коша; а чергового дня ранком явився у Команді Коша той самий чоловік з наплечником та військовими паперами.

Був се рахунковий підстаршина Коша УСС. Іван Вербовий, в ранзі фрайтра „ляндштурми“. Від того часу був він у Коші на тім становищі до січня 1919. року. Я скоро мав нагоду переконатися, що у Вербового було тоді більше охоти дістатися до УСС, чим фахового знання. Рахунки за місяць лютий замикали ми оба разом. Але що нам ані руш не хотіло вдаватися замкнення рахунків, то ми за радою Вербового поїхали до Берегова до Ет. Гр. Кмдо 7, де знакомий В-му четар поінформував точно про те, як слід робити замкнення рахунків. Після того пересиділи ми оба цілу ніч в тотелі у Берегові над рахунками Коша за місяць лютий (1915. р.) і ранком віддали їх в інтендантському відділі Ет. Гр. Кмдо в повному порядку. Сей одна практична лекція вистарчила Вербовому вповні до того, щоби він навчився вести нераз доволі скомпліковані рахунки через більше як 3 і пів року. Ніколи не доводилося мені як командантові Коша УСС мати які небудь прикроси ізза рахункового діловодства, а триразова контроля рахунків органами військової інтендантури кінчилася все усним, а вслід за тим і письменним признанням контрольних органів Команді Коша УСС. Інтересна була перша контроля, що

Сотня У. С. С. сот. Мельника в поході в сторону Стрипи, Підгайці—Новосілка 1915 р.
Це одна зі знімок з пропам'ятного альбому У. С. С., який появилися в найближчому часі у вид. „Червоної Калини“ з нагоди 20-ліття У. С. С.

відбулася з рамені Ет. Гр. Кмдо в Берегові 2 чи 3 місяця після приділу Вербового до Коша, себто у квітні чи травні 1915. р. Контрольний орган Цаке після перевірки актів і каси сказав до мене більше-менше такі слова: „Що правда рахунки не ведеться тут формально, на приписаних друках. Колиж однак я зважу, що і ти і твій рахунковий підстаршина не є військові фаховці, що Ви одушевлені більше вашою стрілецькою ідеєю чим діловодством, то я прямо дивуюся тому порядку, який я тут бачу. Бо всі записки ведені точно, евіденція прошевої господарки прозора, хоч не ведена формально“. Небавом після відїзду контрольного органу одержала Кмда Коша письмнене признание (попри замітки щодо форми ведення рахунків) за „sehr ordentlich geführte Rechnungslegung“.

Очевидна річ — була се виключна заслуга покійного Івана Вербового. Бож я — що правда — ніс повну відповідальність за рахунки Коша, але до тої міри був зайнятий організаційними справами стрілецтва, що ніколи було й думати про рахункові справи. Вів їх ст. стрілець Ів. Вербовий з 2 чи 3 дїбраними до помочі новобранцями. При пізніших контролях Коша у 1916. і 1917. рр. не чув я вже ніяких заміток інтендантів про формальний бік. Все було ведене бездоганно.

Куди більш заслужився пок. Іван Вербовий на полі освітної праці. У 1915. р. оснувалося у Львові „Бюро культурної помочі українському населенню окупованих земель“, під проводом проф. І. Крипакевича, що мало на меті освідомлювати під оглядом національним українське населення Волині, Холмщини і Підляша. Се бюро організувало також народні школи, в яких учителювали в переважачій кількості нездїбні до полевої служби УСС-и. Попри моральну поміч давало наше стрілецтво помітну матеріяльну піддержку згаданому Бюрові збірками датків на волинські школи. В Коші УСС збіркова акція спочивала в руках Івана Вербового. Кожного місяця приносив він до Команди Коша значні суми (від 800 до 1200 кор.), які відходили негайно до Львова.

Між стрільцями всіх степенів здобув собі Іван Вербовий велику любов і пошану своїм батьківським серцем і повним виrozumінням для кожно-

го УСС-а. Особливо молоді новобранці знаходили у І. Вербового зичливого дорадника та опікуна. Всіх він знав особисто і знав, що кого болять, що кому лежить на серці. Нераз бувало таке, що „зелений“ новобранець затужив за мамою, чи дівчиною і втікав з Коша на кілька днів. Звіти про харчовий стан Коша йшли все до рахункової канцелярії і таким чином Іван Вербовий перший дізнавався про дезерцію якогось новобранця. Але ніколи не зголошував він сего факту Команді Коша та ждав, поки дезертир поверне. Коли який стрілець не міг діждатися черги на відпустку до сімї, йшов до „Дядька Івана“, бо знав, що сей все можливе зробить для нього. А наслідок інтервенції Вербового у Кмді Коша був такий, що на відпустках було все значно більше стрільців, як було дозволено розпорядками вищих команд.

Від січня 1919. р. до вересня 1920. р. працював пок. І. Вербовий разом зі мною в степені хорунжого у Державн. Секретаріяті Військових Справ, у Військовому Міністерстві У. Н. Р. в мобілізаційних відділах, а в часі союзу УГА з більшовицькою Червоною Армією у Штабі XIV Армії (відділ для справ Галичини). Працював все з повною посвятою, нераз цілими ночами пересиджував над звітами, чи біжучими справами. Ніколи не жалівся на перевтому.

При відступі Червоної Армії з Галичини (вересень 1920. р.) плянували ми з Вербовим у Жмеринці покинути військову службу та поступити на працю в якійсь київській школі. Вербовий мусів ще їхати до Уманя для передачі актів і рахунків Ревкомові Гал. Армії. Від тої хвилі не довелося мені вже більше бачити Вербового. В Умані захорів він на сипний тиф; що правда він вийшов з недуги, але дуже підірваний на силах. Весною 1921. р. подався він на Волинь, до Бердичова і сповняв там обовязки інспектора трудових шкіл. На цьому становищі захопила його смерть осінню чи зимою 1921. р.

Нехай сих кілька слів згадки про незабутнього між УСС-ами „Дядька Івана“, людину виїмкового характеру і чесноти, буде цвіткою на його незнану могилу від його команданта і товариша кількатиної праці.

Вишкіл Українських Січових Стрільців

Написав: *Богдан Гнатевич*, б. сотник У. С. С.

Бої в обороні Бережан, у Потуторах, на Лисоні, на Диких Ланах — прорідили ряди Стрілецьтва. В цих боях стратив легіон 4/5 бoєвиків вбитими та раненими; велика кількість попала у московський полон. Куріні змаліли до кількадесяти людей і стали неспосібні до дальшої боротьби. Тому корпусна команда після успішного закінчення оборонної кампанії наказала легіонові перенестися у район Запасного Коша для доповнення.

Кіш У. С. С. стояв в той час у Пісочній, к/Миколаєва, н/Дністром. Туди переїхали всі недобитки Стрілецьтва. Всі здорові стрільці та старшини поселилися в Розвадові і Верині, недалеко Пісочної і з них створено вишкільну групу У. С. С. Щойно тут, після двох літ воювання, мало Стрі-

Таким чином і з нашого легіону створено окрему вишкільну групу та підчинено її корпусній групі. Сотні Вишколу стояли спершу у Розвадові, а згодом, після приходу новобранців і повороту ранених стрільців, місце постою Вишколу поширилося на села Веринь, Надітичі та Рудники.

Командантами Вишколу були в Галичині: з початку от. Гриць Коссак, от. Мирон Тарнавський, от. Кікаль, який пізніше став командантом Легіону в полі, та врешті підполковник Слюсарчук. Підчас побуту Вишколу на Придніпрянщині командував Вишколом от. Г. Коссак.

Такий поділ Легіону на Кіш, Вишкіл та боеві куріні залишився до кінця існування стрілецької організації, себто до розпаду Укр. Гал. Армії.

Вправи 2-ої чети 34-ої сотні вишколу новобранців У. С. С. в киданню ручними гранатами на площі вправ в Дроговижу дня 2. серпня 1917 р.

лецтво перший раз нагоду перейти правильний військовий вишкіл.

Найбільшою хибою австр. армії за час війни було те, що новобранці австр. частин не одержували доброго воєнного вишколу. Завдяки цьому боєспосібність і так національно-мішаних частин була дуже мала. Цю хибу старалися усунути німці бодай у тих частинах, що були під їхньою командою. Вони бажали мати союзника військово рівновартного. Тому всіх новобранців, які йшли для доповнення полків 25. корпусу, що від весняної офензиви 1915. р. належав до німецької армії т. зв. Дейтше Зід-Армее (ген. Лінзінген, а згодом ген. Ботмер), скермовували до вишкільної групи 25. корпусу. Його команда була в Миколаєві н/Дністром, а вишкільні групи поодиноких полків корпусу були розміщені в доколичних селах.

Від тепер всі виздоровці, себто бувші фронтовики, переходили через Кіш до Вишколу, а новобранці йшли до Вишколу після короткого одного до дво-тижневого побуту в Коші.

Вишкіл Стрілецьтва трівав 6—8 тижнів і його мусіли перейти не лише новобранці, але також старі бoєвики. Підстаршини та старші, спосібніші стрільці переходили до окремого підстаршинського вишколу, або до спеціальних курсів (скорострільних, мінометних, боротьби з близька або пробоевих, протигазових і т. п.) і вони після покінчення ставали звичайно підстаршинами.

Навчання стрільців, яке тривало такий короткий час, мусіло іти дуже інтензивно. Бо-ж за 6 тижнів з новобранця мав стати готовий бoєвик, якому в полі оставало доповнити воєнне знання бoєвим досвідом.

Програма науки вичерпувала всі ділянки вій-

ського знання, яке стрілець потребував у війні. Навчано впорядку, орудування крісом, боротьби з близу, багнетом, ручною гранатою, ножом, сторожевої та похідної служби, боєвих вправ, стріляння, служби в окопах, внутрішньої служби і т. п. Стрілець мусів навчитися протягом цього короткого часу всього, що за мирних часів вчили його протягом двох літ. Очевидно, що з програми вишколу вичеркнено все те, чого стрільцеви не було потрібне підчас війни.

Крім цього кожний стрілець, головню новобранець, протягом побуту у Вишколі мусів стати свідомим українцем. До науки воєнного ремесла додано науку читання і писання для неграмотних, науку рідної історії та географії, а для охочих науку німецької мови. Підчас побуту Вишколу на Придніпрянщині для тої праці були призначені окремі старшини та підстаршини. Заняття у Вишколі починалося літом о год. 6-ій, а зимою о 7-ій і тривало передпол. до год. 10-ої, згл. 11-ої, попол. від год. 2 до 5. або 6.

Служба у Вишколі була дуже тяжка; вона ставила великі вимоги так до новобранців як і до інструкторів: підстаршин і старшин. Але завдяки тому, що вона була добре організована, давала вдовolenня одним і другим.

Програма денного заняття була різноманітна: до обіду переведжено вправи впорядку, боєві, стріляння, після обіду відбувалися вправи звичайно в місці постою сотні і то головню з ділянок: боротьби з близу, теорії стріляння і інших теоретичних наук. Підчас вправ не томлено стрільців ніколи довго одною якоюсь вправою. Навіть наука впорядку, якій присвячувано зразу ціле дополудня, завдяки частій переміні різних вправ і вплетенню рухових забав та співів підчас коротких передишок від заняття не томило ніколи стрільців ані інструкторів. В противенстві до метод австр. способу навчання — заняття на площі вправ було поділене на короткі 5—20 мін. вправи, які чергувались одна по другій. Шо-дня навчано чогось нового, а перероблене повторювано у слідуючі дні.

Основою цілого вишколу було навчання одинцем і т. зв. взаїмне навчання. Вишкіл одинцем давав інструкторам можливість вчити індивідуально, а взаїмне навчання, один — другого, вироблювало у стрільців змісл спостереження, самопевність і вчило командувати.

Новітня війна вимагала від стрільця багато самостійности в діянню. Тому вишкіл одинцем і малими гуртками були найважнішими методами. Цей вишкіл переведжено цілий час від початку аж до закінчення.

Дальшою замітною та характерною чертою стрілецького вишколу було те, що він узгляднював всі найновіші добутки триваючої війни. Так прим. боротьбу ручними гранатами включено до програми як окремиї предмет навчання, який німці зложили дуже систематично. Так само в кожній сотні вишколювано окрему чету пробовиків, якої завданням було проводити нагальні наступи на укріплені місця і приготувати терен для решти сотні у боротьбі за ворожі окопи. Ду-

же основню навчано протигазової оборони, сипання стрілецьких ровів та служби в окопах.

Навчання відбувалося в сотнях. Боєві вправи кількома сотнями або курінями відбувалися щойно після скінчення вишколу у сотні.

Вишкіл сотні кінчився провіркою її боєвої здатности. Провірку переводив особисто командант Армейського Вишколу підполк. Принц Оскар, один зі синів бувшого цісаря Вільгельма.

Команда групи зголошувала готовість сотень до перегляду і у визначений час приїздив комд. Арм. Групи до постою Вишколу У. С. С. і доконував перегляду.

Провірка вишколених сотень, це був справжній іспит кожного стрільця, підстаршин і старшин сотні, що вишколювали її.

На кілька днів перед переглядом запановував у сотні горячковий рух. Стрілець повинен був бути не лише як слід вишколений, але також приписово виряджений. Відомо, що за виряд підчас війни і в умовинах австр. порядків не було так легко. Тимчасом у виряді стрільця не сміло бракувати ні одної потрібної річи. Возні однострої стрільців, що скоро нищилися, йшли до кравців для перерібки та направи. Всі робітні Вишколу шевські і кравецькі, мали в той час повно праці. Рівночасно інструктори сотні доповнювали енергічно вишкіл тих, які з яких-небудь причин остали позаду других. В поле не смів вийти ні один стрілець, що не був як слід підготований. Завдяки цьому траплялися у нас нездари або як їх загально називали „оферми“, дуже рідко.

Перегляд сотні тривав кілька годин. Кмдт Арм. Вишколу переглядав та випитував кожного стрільця. Предметом перегляду були всі ділянки, які були в програмі вишколу. Найбільше уваги звертав інспектор на вишколення одинцем, саме на те, що було теж найважнішою справою вишколу.

Після перегляду інспектор скликав всіх приявних старшин до себе і в короткій розмові подавав свої спостереження, робив заміти відносно браків та висказував своє вдовolenня на випадок правильного переведення вправ.

Після перегляду Команда Вишколу одержувала з Арм. Групи писемну оцінку боєспібности провірених сотень з поданням ноти. Сотні з лихоото мусили переходити вишкіл у друге, але таких випадків у Вишколі УСС не було.

Сотні оставали після перегляду у Вишколі так довго, доки команда Легіону не зажадала доповнення бойових частин. За той час сотня відбувала вправи острого польового стріляння, доповнювала свій вишкіл бойовими вправами, вправами в окоповій службі і боротьбі. Вишколена сотня несла сторожеву службу у постоях Вишколу і допомагала місцевому населенню, серед якого було брак робітників, в господарських роботах.

Зразу вишколення відбувалося під кермою інструкторів, старшин і підстаршин німецької армії. До кожної сотні був приділений один старшина та 1—2 підстаршин. Пізніше, коли наші старшини і підстаршини опанували методи праці, чужі інструктори відійшли до інших груп.

Рівночасно з вишколом стрільців підстаршини переходили двомісячну підстаршинську школу в Роздолі а старшини були командувані по черзі на двомісячний старшинський курс в Трускавці, т. зв. *Offiziersschiessschule*.

Завдяки цій півторалітній вишкільній праці Легіон У. С. С. став одною з найкращих боєвих одиниць, яка пізніше могла бути завязком національної Армії. У Вишколі виобразувався доволі чисельний гурт фахових інструкторів, старшин та підстаршин, людей крім цього з боєвим досвідом. Той гурт міг в будучині стати кадрами для Вишколу визвольної Армії.

Після кількомісячного побуту у Вишколі 1917. року відійшли перші два вишколені куріні в поле під кмдою полковн. Кікаля. В полі переформовано їх в один курінь. Решта сотень, яка стало доповнялася новобранцями і виздоровцями з Коша,

Вишкіл до великого села Грузьке, 10 км. від Єлисавету.

Сповнилися бажання і стремління Стрілецтва. Після трьох літ боротьби за чужі інтереси Стрілецтво опинилось у вільній українській державі. Тепер воно могло виконати те завдання, для якого було організоване і для якого працювало та клало жертви до цього часу. Стрілецтво повинно було тепер взяти чинну участь у творенні Української Національної Армії.

Але політика окупаційних держав, для яких Берестейський мир був лише миром з konieczности, на коротку мету, для добуття хліба та сирівців (Бротфріден), не допустила до цього. Вона мала на увазі лише інтереси власних держав, які не виходили поза бажання як найкоротшою дорогою добути їду для виголожденного населення та війська. Скоро виявилось, що обом союзни-

Старшини Вишколу У. С. С. на площі вправ перед командантом Групи.

після перейденого вишколу ішла в ряди Стрілецтва у полі.

Не глядячи на те, що в поле відійшло багато вишколених сотень, завдяки енергійній поборувій діяльності Коша, кількість сотень у Вишколі стало зростала так, що з весною 1918. р. Вишкіл зріс знову до сили 2 і пів куріня.

Організація Вишколу була та сама, що й частин в полі і тому вишкільна група кожного часу могла перемінитися в боєву частину. Вишкіл одержував ті самі побори в харчах і грошах, що боєві частини в полі. Всі вишкільні групи були безпосередньо підчинені боєвій Армії.

Після заняття союзними військами Придніпрянщини в м. лютім 1918. р. Вишкіл переїхав на Придніпрянщину в район постою VII. австр. кав. дивізії і під прикази її команди. Цій самій команді підлягав Легіон в полі. Командантом легіону на Придніпрянщині був архикнязь Вільгельм Габсбургський, прозваний стрільцями Вишиваним.

Після короткого побуту в Єлисаветі перейшов

кам не залежало на творенні Української Держави, лише на експропріації дібр багатой країни. З тою метою спиновано творення власної оружної сили, кладено перепони всяким організаційним і консолідаційним намірам українського населення, з тою метою стягано силою при помочі карних відділів, підступом та підкупом все, що можна було забрати: хліб, цукор, товщі, шкіру, сукно, муніцію та зброю. Тому — теж потурано москалям, що явно виступали проти державницьких стремлень укр. народу.

Не глядячи на ці перепони так Вишкіл як і боєві частини Легіону, що в той час стояли також в суєдстві міста Єлисавету, повели дуже широку культурно-освітню і державницько-пропагандивну діяльність. Спільно з місцевими патріотами та організаціями наші старшини та стрілецтво організували читальні „Просвіти“, Народні Школи, Аматорські Гуртки, переводили курси української мови та українознавства. До сталої праці в цих гуртах та організаціях командувано з Вишколу

багато людей, з яких більшість остала до часу розпаду Австрії, або навіть до приходу У. Г. А. на Придніпрянщину.

В той час виходили між австр. командуванням та місцевим населенням, у якого граблено хліб та майно, гострі конфлікти. Завдяки тим непорозумінням тратило багато громадян волю а то й часто життя. В таких випадках доволі часто Стрілецтво інтервеніювало у чужо-національних старшин та у вищих команд. Траплялися також випадки, що стрілецькі частини оружно заступались за своїх покривджених братів.

Вишкіл У. С. С. у Грузьке (Україна) 31.VII. 1918. Розстріляна.

Таким чином врятовано життя не одному свідомому українцеві і повернено волю багатьом, що були арештовані австр. полевыми судами. Також не одно село завдячує Стрілецтву врятування від кривавої езекуції за спротив проти грабів хліба та майна.

Очевидно, що ця „політична“ а в кожному разі не військова діяльність У. С. С. не подобалася австр. командуванню. До неї напливали масово скарги ворожих Українській Державі московських та жидівських елементів та донесення чужонаціональних військових частин. Врешті німцям, що панували в північній полосі України, були дуже не на руку ті симпатії, які добув собі у місцевого населення Арх. Вільгельм. Вони дійсно були доволі глибокі та широкі. Німці поважно страхались за гетьмана Скоропадського.

Врешті скарги на поведінку Стрілецтва дійшли до головного командування австр. Армії і вона спричинили, що Українських Січових Стрільців переведено з Придніпрянщини на Буковину.

Політика окупаційної австр. Армії на Україні підчинялася волі сильнішого союзника — німцям. Австр. командування і державні чинники не змігли використати для себе такого важного чинника, яким були У. С. С. на Україні. Начальний провід австр. армії не глядячи на великі переміни, що dokonалися після мира в Берестю-Литовському, остав у відношенню до укр. питання і до Стрілецтва таким самим, як був з початку війни.

Завдяки цьому У. С. С. не змогли виконати цього завдання, до якого їх покликано. Це завдання змогла виконати лише друга частина У. С. Стрілецтва, що опинилася в московському полоні, Січові Стрільці. Вони вже за часів Центр. Ради створили одну з перших національних військових частин. За часів панування гетьмана Скоропадського Січові Стрільці відновили свою діяльність як Окремий Загін С. С. в Білій Церкві.

Зв'язок між обома братніми військовими організаціями, які вийшли з одного тня та які стрімили до тої самої мети, був за час побуту У. С. С. на Придніпрянщині доволі слабкий. Лише тоді, коли С. С. почали свою працю в Білій Церкві, Вишкіл вислав туди своїх інструкторів: пор. Б. Гнатевича, хор. Чорнія-Розенберга та двох підстаршин. Вони вспіли до часу протигетьманського повстання вишколити перші частини Загону і створили зв'язок Вишколу Корпусу С. С.

На Буковині оставав Вишкіл разом з боевими частинами У. С. С. дуже коротко, до листопадового теревороту. Він перебував в той час в Чернівцях. Після листопадових подій Вишкіл переїхав до Станиславова і від того часу він в складі У. Г. А. поділяв її долю майже до самого кінця її існування. Він проіснував до часу переформування большевиками бригади У. С. С. на 1. полк У. С. С. себто до дня 10. березня 1920. р. Тоді Вишкіл як

окрему запасну частину бригади У. С. С. розформовано, а його старшини, стрільці та майно перейшли до полку.

Вишкіл У. С. С. був одинокою військово-вишкольною формацією в У. Г. А. і мабуть в цілій національній Армії. За час польсько-української війни зорганізовано при ньому сталу школу підстаршин а з переходом на Придніпрянщину виявилась ще потреба організації Школи Старшин.

Чисельний стан Вишколу колибався залежно від подій в межах від 300 — 3.000 людей. Він був дуже чисельний головни підчас другого походу на Львів (Чортківська офензива) та в літі 1919. р. на Придніпрянщині, коли У. Г. А. стала мобілізувати місцеве населення.

Підчас першого відступу У. Г. А. Вишкіл дійшов до місточка Королівки в борщівськім повіті, а підчас Чортківської офензиви він стояв в місточку Озеряни. Довші постої Вишколу після переходу У. Г. А. за Збруч були в селі Привороття (около 35 км. від Камянця Подільського), від другого серпня — до 11. падолиста та в містечку Ялтушків від 16. XI. — 29. XII. В часі довших постоїв йшла правильна праця. В ті часи, коли боеві умовини приневольювали Вишкіл змінити місце постою, як це було прим. підчас першого відступу У. Г. А. до Збруча, в періоді від 1. I. 1920., коли Вишкіл переходив з другими частинами У. Г. А. на південь, то в останньому періоді переходу

з над Дністра до постою бригади в район Бершаді, вишкільну працю припинювано.

Крім військової праці Вишкіл У. С. С. продовжав й тут, на Придніпрянщині, йдучи за стрілецькою традицією, енергичну, культурно-освітню і пропагандивну роботу між населенням.

Командантами Вишколу були: в Галичині сот. Краснопера, на Великій Україні сот. Мих. Мельник.

Духове життя Стрілецтва було все дуже живе та буйне. У полі воно виявлялося у формі кріпкого та дружнього товариського пожиття.

Історичне значіння Вишколу У. С. С. заключається в таких моментах:

1. Вишкіл У. С. С. перетворив зразу слабу військово підготовлену організацію на високо-вартісну боєву формацію;

2. У ньому вишколено кільканацять тисяч української молоді на добрих боевиків за Українську Державність;

3. Вишкіл У. С. С. допомагав чинно культурно-освітню та пропагандивною роботою у будові Української Держави.

Лише недогідні політичні та боєві умовини не дозволили цій виховній організації поширити своєї праці на інші частини визвольної армії і передати їм те, що навчили її чужі, іменно німці і цих духових прикмет, які виплекало у собі само Стрілецтво.

Осередком товариського життя у полі, була старшинська їдальня, головно в часах боєвих передишок і підчас зими. Лише там, на боєвих позиціях, товариське життя не виходило поза межі постою Легіону. Також культурні потреби стрілецтва могли бути завдяки відмежованню від

культурних осередків рідного краю лише слабо заспокоєні.

За те довший побут Стрілецтва в етапах дієвої армії, правильна та систематична праця, легкий та близький звязок зі „світом“ і „культурою“ причинилася до скріплення його духового життя. Тут легше було про добру книжку; був сталий контакт з громадянством. Стрілецтво користало широко з цих вигід, але і воно дало в тому часі багато.

Саме у Вишколі повстало найбільше стрілецьких пісень. Щойно тут серед все чинного оточення, під впливом частих товариських гутірок, сходинок, та забав стрілецькі трубадури Левко Лепкий, Роман Купчинський та інші створили найкращі стрілецькі пісні. У цих піснях вони передали прийдешнім поколінням живі спогади про славне минуле Стрілецтва, про бої, смерть і любов, про геройство, жертви та про веселі і невеселі переживання товаришів і Стрілецтва.

Побут Вишколу в етапі армії, далеко від боєвої лінії, дозволяв на відвідини стрільців знайомим та визначним громадянам, що цікавилися життям Стрілецтва. В Галичині Стрілецтво гостило у себе митрополита Шептицького.

Всі святочні обходи, які устроювали УСС-и, відбувалися тоді при співучасті громадянства. Багато гостей з близьких і дальших околиць стягали до себе літні забави та вечірки. В той час неодна молоде стрілецьке серце зазнало перший раз чарів і терпіння кохання, яке стало темою багатьох стрілецьких пісень.

Виявом цих веселих та повних фантазії настроїв Стрілецтва було також повстання Закону Лицарів Залізної Остроги, якої першим Великим Комтуром став ославлений лицар Цяпка-Скоропад.

Дещо з історії III. Групи „Глибока“ VIII. Самбірської Бригади

Подав: Р. Л.* 2.10 27.11 1934

(Докінчення).

Получення команди групи з командою дивізії в Самборі відбувалося телефонічно, письма з групи до дивізії та навпаки відвозили зглядно привозили козаки Федь Дулеба, та козак Наддніпрянець Євген Лужницький. Панцирка знову привозила зі Самбора муніцію та харчі. Осібний паровіз зложений з 2—3 вагонів щодня приїжджав до Глибокої та привозив зглядно відвозив стрільців. Потяг цей приїжджав до Глибокої коло 1—2 години вночі та тим потягом наспівали прикази з дивізії та корпусу. Ці прикази з додатком приказів групи переписували два стрільці (Іван Пилипак та Іван Фіглер) та мусіли скоро спішитися з їх викінченням, щоб 18—20 примірників приказу було готових на 8 годану з ранку, щоби лучникові куріня, які на 8 годину рано привозили

до команди групи ранний звіт, могли забрати з собою ранний приказ.

Реквізицій по селах не перепроводжувано. Цього забороняли вищі влади а за цілий час мого побуту в групі не було випадку, щоби хтось на приказ або на власну руку реквірував. Про хліб, мясо, цукор, крупи, товщ та тютюн дбав харчевий старшина групи четар Михайло Теслюк, який відтак розділював на куріні після їх харчевого стану.

Команда групи старалася на кождім кроці прийти з поміччу прифронтовому українському селянству, яке зазнавши біди за цілий час всесвітної війни не могло і тепер підвестися зі своєї бід-

* В ч. 9. подано помилково Р. П.

ноти. Команда групи дуже радо згодилася на те, щоби куріні давали коні селянам для весняних робіт.

Прийшлося святкувати Великодні Свята на фронті. Стрільці, які були на фронті безперервно час означений Начальною Командою, діставали по 400 гривень святочного. На свята Великодні дозволила Начальна Команда У. Г. А. подвоїти харчеве дзвінке, приказала подбати про улаштування Великодніх Свят для стрільців, які знаходилися в боевій лінії, зате заборонила давати якінебудь навіть короткореченцеві відпустки. Інтендантура в Самборі напекла для стану цілої дивізії паски та забезпечила групу у відповідну скількість мяса. Для II/24 та IV/36 куріня привезли делегати з Гуцульщини свячене в осібнім вагоні, доставили паски і яйця до боевої лінії та розділили їх поміж стрільців. „Христос воскрес“ лунало всюди.

Вістник Державного Секретаріату Військових Справ ч. 8. з 25 марта 1919, який команда групи одержала з початком квітня, приніс для старшин також святочні іменування, а передтим вже Команда групи поіменувала заслужених стрільців підстаршинами.

Пролунало „Христос Воскрес“ та настали буденні дні в великій нетерпеливості, коли вже раз прийде наказ з Начальної Команди наступати.

Але приказ не надходив, навпаки Начальна Команда на польське візвання звернулася до Команди групи а та знов до курінів з запитом: „Битися, чи миритися“. Відповідь була недвозначна: нема згоди, в боротьбі дочекаємося ліпшої будучности, своєї волі і своїх прав.

Колиж таку відповідь боевиків передано до Команди дивізії, було вже видно, що не прийдеться нам довго сидіти безчинно.

Командант групи постійно виїздив на фронт кінно, переглядав сотні, окопи, а побут свій в кождім куріні зазначував тим, що його око мусіло бачити і ту стежу, яка стояла найдалше від куріня а найближче до ворога. Він говорив зі стрільцем, розказував йому про все, заохочував до витревалости, вислухав його скарг та болів, потішив, попрощав та їхав далше. Його кождий пізнавав по зовнішнім вигляді, стрілецький плащ з розіпнятим драгоном, а ковчир все мав таку форму як уложився при натяганню плаща, висока стать і цвікер, бородатий. Звали його всі батько Федик. Острий в справах, які торкалися війська, добряга як товариш. Любили його всі. Він зором картав, а усміхом еднав. Справедливіший від всіх законодавців.

Його одинока мрія була, щоби Начальна Команда менше переговорювала та скорше наказала наступ.

Коли цього не міг дочекатися, а терпець поволі почав рватися, просив команду дивізії, що не слід йому безчинно сидіти, бо це на людей зле впливає, а треба зробити бодай малий наступ, прослідити, що творить ворог, забрати йому скоростріли та вернути назад у свої позиції.

Полковник Кравс, котрий знав його горячу кров, позваляв на таке підприємття, а слідуючого

дня голосить в ситуаційному звіті що... сотня... куріня загналася до села... та привела з собою скорострілів, або що одна стежа користаючи з того, що ворог заспав у своїх окопах та не виставив сторожей, зайшла в ворожі окопи, забрала в полон сплячу стежу ворогів з крісами, скорострілами та стріливом та вернула щасливо назад. За такий нічний випад одержав бл. п. четар Михайло Семйоник похвальне признание від команди дивізії.

Ті нічні наступи без дальшої мети переконали ворога, що напроти є сила, яку тяжко зломити та пролететься багато крови, щоби її зломити.

Дня 14. мая почався наступ. Не ми дали початок лише поляки. Вдарили великою силою на боевий участок першої групи Рудки та другої групи Крукеничі. Фронт заломався, однак не можна було предвидіти, чи може він встоятися перед польським вояком свіжо привезеним на наш фронт з Франції, добре відживленим та озброєним після французької техніки. Того вечора команда дивізії приказала, щоби муніційні та харчеві припаси перевезено з Глибокої до Старого Самбора, де команда III-ої групи мала мати від тепер свій сталий осідок.

Ситуація цього дня була така: По переломі фронту під Рудками та Крукеничами почали поляки загальний наступ на цілому фронті. На відтинку III-ої групи ворог вдарив великими силами в двох місцях на гору Радич на північ від Хирова і на узгірря біля села Сушиці на південь від Хирова.

На горі Радич боронили славно своїх позицій відважні гуцули (IV/36), чотири рази відбили кріваво наступаючих ворогів і нанесли їм багато втрат. Хоча на допомогу напливали щораз то свіжі запаси, гуцули боронилися дуже відважно і позицій своїх не віддали.

Під той час ішла рівночасно в Сушиці завзята боротьба. По кількох годинах удалося ворогові — що не зважав на свої великі втрати, а раз у раз висилав нові і свіжі сили у бій, проломити нашу лінію. Наш фронт пересунувся на 3 км. взад. Сам пролім не мав рішачого впливу на загальне положення, бо курінь держався сильно далі і без резерв аж до вечера.

Під кінець дня пролом на боевім відтинку в сусідних групах Крукеничі та Рудки зазначився на більшим просторі. Звідти прямував ворог на Новий Самбір. Наслідком того III-тя група не могла держатися на своїх позиціях й мусіла по думці приказу Команди дивізії полковника Кравса відступати на другу оборонну лінію. Був це останній наказ, який команда групи одержала від команди дивізії (15 травня 8 година вечер).

Від того часу не мала команда групи жадного звязку ні з вищою командою ні з іншими боевими частинами.

Дня 16 травня наспіла до команди групи вістка, що ворог прірвав фронт на Засадках зараз на північ від Старої Соли.

Вислані дві сотні з III-ої групи в протинаступі ворога відбили, та зараз же наспіла і друга вістка, що і на захід від Старої Соли на дорозі з Хи-

рова також лінія прорвана. До Старої Соли почали бігцем прибувати в неладі стрільці і чути було далеке польське „ура“.

Запасних сил не було ніяких а тими силами, що в безладдю відступали, затримати ворога не було сили, а в слід за тим пішла паніка і деморалізація. Почався загальний відступ на Старий Самбір, Тернів аж до Стрілок, де III група Глибока злучилася з групою Старий Самбір, яка належала до Гірської Бригади.

Артилерійська група була головною опорою проти польського переможного наступу в днях 15 і 16 травня. Вона своїм нагальним і метким вогнем засівала цілі поля польськими трупами, а відворот розпочала щойно з полудня 1-го дня, коли було видно, що піхота розсипалася і немає надії на здержання ворога в поблизу першої лінії. Через те, що поляки відтяли звязок з Новим Самбором, артилерійська група була приневолена відступати на південь по дорозі Стара Сіль — Старий Самбір, затримуючися на позиціях Старої Соли враз з піхотою III-ої групи. Відси продовжувала відступ починаючи з 10-ої години перед полуднем дня 15. травня. Дня 18 травня взяло дві батареї участь в останнім бою під Тершовом. Зілляті разом дві групи (III група Глибока та група Старий Самбір) дістали в Лаврові від шефа гірської бригади отамана Карла Шльоссера телефонічний приказ рушити через Лініну велику до Тершова, щоби заняті залізничий двірць. При перебиранню телефонограми нагло голос отамана Шльоссера замовк та почулися в телефоні польські розмови між Старим та Новим Самбором. Проводи не були зірвані. Поляки могли нас підслухати. Вечером старшини зішлися у гостинній монастиря в Лаврові на нараду, яка протягнулася далеко поза північ. Порішено з огляду на загальну ситуацію телефонічного наказу отамана Шльоссера не виконувати, всею силою перейти таки назад до Стрілок, щоби обсадити двоєць і залізничий шлях і тим забезпечити не тільки групі Старий Самбір але і цілій бригаді свобідний перехід на Дрогобич дорогою Стрілки — Ропільниця. Було ясно, що після упадку Старого Самбора армія мусіла відступати на Дрогобич. Провідна думка наради була ратувати бригаду. В нараді взяли участь оба курінні команданти групи Старий Самбір, поручник Варлаам Світлик та сотник Віктор Петрикевич, крім цього команданти скорострільів поручник Василь Прохурський, поручник Петро Палійчук, сотник Степан Малецький та сотник Яким Ярема. Видано подрібні накази походу на Стрілки, які на думку присутних могли вже бути в польських руках.

Дня 17. травня прибула піхота та артилерія до Стрілок, де знаходився вже отаман Шльосер і командант групи Старий Самбір отаман Маріян Мацейович. Був це збірний пункт для всіх відступаючих частин. Одна сотня була вже вислана для облоги дороги та тунеля під Тершовом, з другого боку стояли поляки. Плян от. Шльоссера був протинаступом відбити Старий Самбір, щоби відзискати звязок з армією Кравса, яка на його думку тримала ще самбірську лінію і находилася в Ва-

ньовичах. Такі відомости принесла йому кавалерійська розвідка. Він лютував, що група відступила. Один курінь дістав наказ повернути назад в гори, а другий курінь з поручником командантом Світликом відійшов — з признанням треба згадати — зі співом на устах під Тершів та обсадив тунель, дорогу Сушицю Рикову та гору 500 зі всіми скорострїлами.

Дня 18 травня в неділю мав розпочатися наступ на Старий Самбір. Батерія поручника Новосельського почала обстрілювати всі важніщі становища, для обстрілу міста заняли позиції батерії четаря Копечного і сотника Яреми біля Бусовиська. Одначе курінь до наступу не готувався, він сподівався кожної хвили польського удару, бо зі слів трьох польських полонених виходило, що в Старім Самборі стоять згромаджені значно більші ворожі сили. Ще не вспіли дві останні батерії віддати першого стрїлу, коли з Бусовиська виїхали гальпом перші вози курінного табору. Почалася катастрофа. Поляки — стало відомо — проломили фронт на дорозі під Тершовом і занявши праворуч Волю кобилянську та Сушицю Рикову обходом наближалися на Бусовиська. Батерії запрягли і виїхали на дорогу. Одна гавбиця зупинилася, щоби вдарити по пол. розстрільній, яка показала на горі за Бусовиськами. В одну мить дорога зароїлася людьми, почорніла і вся покрилася туманами пороху. Все, що жило, нестримним потоком поплило на південь. З заду, казалось, здоганяє ворог скорострїльними автами. Команда втратила всяку владу. Відступ забезпечували з заду лише поодинокі гармати по черзі. Піхота мов не існувала. Місцями маси збивалися в одну непрохідну купу, яка не могла рушити ні вперед ні назад, бо в тій купі застрявали вози, батерійні коні і т. п. Ще деякі частини не вспіли вийти зі Стрілок, як на дворець заїхала передня польська стежа.

Так закінчилися останні воєнні операції Гірської Бригади, яка чотири дні прогаяла в горах. Щойно підчас відвороту дав от. Шльоссер телефонічний наказ групі Лютовиська, яка на 60 кілометрів віддалена від залізничого шляху Турка — Самбір, стояла непорушно на своїх позиціях, відступати. Дорогий час був страчений. Воєнство помучене безперестанними гірськими походами, морально розбите у останнім бою під Тершовом, зголодніле, невиспане і т. п. стало нездатне до воєнних операцій. Все перло далі і далі на південь.

Дня 19. у вечер опинилися передні частини у Тухольці, звідки одна дорога йде на Сколе і далі на Схід, друга на Климець і чеське Закарпаття. На дворі стояла препогана погода. Дощ лив безнастанно. Українська жандармерія покинула вже свої доокочичні станиці. Лікар др. Рибачевський, який насамперед виїхав був з Турки, передав телефонічно ще до приходу військ до Тухольки, що Сколе вже евакуоване, що нема там вже жадної команди ні військ, що Стрий також вже евакуований. Тепер година 6 вечером і не можна було найти телефонічного звязку зі Сколем. В просторій кімнаті місцевого пароха відбувалася

з вечера до глибокої ночі воєнна нарада. Отаман Черський командант Гірської Бригади ходив задуманий з кута в кут, от. Шльоссер похилився над картою. Присутні були також от. Мацейович і сотник Ярема. Артилерійська група сотника Майнля, яка замість піхоти мусіла виконувати сторожеву службу, вислала з наказу кінну стежу (1 старшина та двох гарматчиків) до Сколього віддаленого 20 кілометрів від Тухольки. Коло літвочі з'явився на парохії командант тої стежі четар Г. і звідомив, що в Сколім патрулюють польські вояки — імовірно місцеві добровольці. Слідував рішучий мент наради.

От. Шльоссер почав з олівцем на карті обчислювати правдоподібність переходу через Сколе на Калуш — Долину. Бралось на увагу всякі можливі випадки, як наприклад, що Стрий уже зайнятий, що проти нас вишлють окрему експедицію або і не вишлють і т. п. У всіх тих випадках стверджено однодушно, що з огляду на розвал дисципліни правдоподібність переходу є дуже мала, а зате дуже правдоподібно, що яканебудь польська хочби невелика стежа може несподіваним наступом оволодіти цілим транспортом бригадного майна, якого вартість переходила десятки мільонів. Тому при таких малих виглядах на щасливий перехід рішено було не ризикувати, а ціле майно перевести за Карпати. Нехай візьме його хто небудь аби тільки не ворог.

Дня 20 травня раннім ранком відіхали наперед от. Черський, от. Мацейович і от. Шльоссер, щоби попередити чеські влади про наш прихід. Через годину рушив похід далі в напрямі на Климець між щораз то інші гори. Без проголошення всі добре знали, що Бригада переходить на Чехословаччину. В полудне переходячі частини стрінули чеських верхових, які показали нам дорогу на Великі Веречки. Спускаючися з гори крутою дорогою бачили ми перед собою велике село з маленькими димарями. Збірка була на великій рівнині коло школи. Тут прийшов приказ віддати зброю і амуніцію, гармати, коні, вози.

Нікому не хотілося розставатися з крісом, з яким хотіли вибороти собі незалежність. Команданти на цю в'їстку кинулися до вищих чеських команд, які там стояли залогою, питаючи про причини цього наказу. Командант артилерійської групи Майнль видав наказ всім гарматчикам, щоби без його відома не віддавали зброї, доки він сам не верне.. Він побіг до чеських команд стараючися переконати їх, що ми тут не прийшли на довго, що нам вже пора в дорогу. За ним пішов сотник Федик, от. Мацейович та Чорний. Не було ради. Розброєння наступило на приказ французького генерала Генноке. Приділені до перебирання зброї чеські старшини, перебравши зброю, видали командантам посвідки кільки їх перебравли. Старшинам оставили зброю при боці.

Селяни, які привезли це майно з нами на Чехословаччину, вертали назад до Галичини пращаючися з нами.

В селі Веречки Великі переночували ми, а ранком відійшли всі до Волового та потягом виїхали до Саторальяуйгелі (Нове Місто над Сатором).

Човнами через ріку Сатор дісталися на другий бік, бо міст залізничий був знищений, а човно було одиноким комунікаційним средством.

Баракы в Саторальяуйгелі находилися при самім залізничім торі. В них жили колись російські полонені, а між комплексом бараків зарисовувалася церква, театр і шпиталь. Тут відібрано старшинам зброю, яку оставлено нам в Великих Веречках.

На другий день відбулася збірка командантів, які врадили вислати делегацію до Міністерства Народньої Оборони в Празі. Чеська Команда на це дозволила. В делегації відіхали от. Маріян Мацейович та сотник Софрон Шебець (помер на Великій Україні). Делегація мала за ціль представити в Міністерстві Народньої Оборони конечність нашого переходу на Чехословаччину наслідком подій на фронті та вистаратися дозволу, щоби всі стрільці і старшинни, які з крісом у руках перейшли на Чехословаччину, були відправлені транспортами таки зараз з табору Саторальяуйгелі через Мармарош Сигіт на Покуття до своєї армії. Не знали ми про те, що румуни забрали нам Покуття.

В переїзді з Відня на Вел. Україну відвідав табір полковник Ціріц з от. Романом Шипайлом. Розпитавшись, що спонукало нас тут зупинитись, пустилися в дальшу дорогу на Велику Україну.

За 2 або 3 дні наспів вечером приказ, що маємо виїхати дальше. За хвилину цей приказ змінено та приказано, щоби 500 людей приготовилося негайно до відїзду, який зараз наступить та других 500 має бути готових до відїзду рано слідуячого дня... Однак грядучі моменти змінювали скоро форму видаваних приказів. Наступаючі мадярські большевики так скоро підходили, що не було часу зволікати з відїздом. Через ніч відіхало кільки транспортів а останній слідуячого дня коло полудня. Ще в той час, як потяг стояв на торах коло бараків, почали горіти баракы, в яких ми мешкали. Відтак занявся другий та третій барак а за хвилину стояв в огні цілий табір. Густі мраки диму зависли над нами. Чехи не зволікали, причіплено паровіз та ціла валка вагонів потяглась на захід, густо острілювана мадярськими большевиками...

З відділів, які все ще прямували з Карпат у Великі Веречки, зложили чехи боеву частину та вислали в бій проти мадярських большевиків.

По двох днях їзди залізницею приїхали ми до Ліберця (Райхенберг), тут переспали у вагонах, а раненько доїхали до Німецького Яблінного (Дойч Габель). Кількадесят кроків від стації стояли баракы більше обдрпані як у Саторальяуйгелі окружені колючим дротом. В тих бараках мали ми закватируватися „тимчасово“.

Табір Німецьке Яблінне числив около 80 бараків. На площі на великім стовпі була уміщена вартівня для сторожі, спадщина по весвітній війні. Тут проживало 2—3 тисячі полонених москалів за дротяною колючою сіткою. Ми їх ще застали. Сухі, чорні лица, запалі очі очікували звільнення з бараків та повороту до рідні. Нужденний вигляд цих людей свідчив про гаразди таборового

життя. По полонених російських дістали ми в спадщині театр та церкву.

Кожна сотня дістала один барак на своє мешкання. Його треба було привести до порядку, позатикати діри, накрити папою дах, вставити долівку, вікна та двері. Чеська управа табору зарядила, щоби кожний прибувший до табору викупався, а свою одіж віддав до дезинфекції, щоби в цей спосіб оминати пошести. Але її не вдалося усунути. Вона заглянула до нас — табор замкнено і не вільно було нікому через цілий місяць вийти поза табор. Кілька бараків відграничено від мешкальних та окружено великою дротяною сіткою. У кого лише появилася горячка, уміщувано в лічниці а др. Богдан Чабак та лікарка др. Анна Сандул Шматерова та поручник санітарний др. Мирон Лисяк станули до боротьби з пошестю, яка вспіла захопити кілька жертв, які спочивають на військовім кладовищі в Німецькім Ябліннім між жертвами світової війни.

Та хоч нас замкнено в бараках, думки наші бігали по Україні, нам хотілося іти походом на Київ та Одесу.

Минали дні. Таборове товариство росло і росло, кожного дня прибували стрільці поодинокі, гуртками і цілими сотнями, які поблукавши в Карпатах спішили до нас. Сюди спрямували чехи також один транспорт українців, які вертали з італійського полону та сербського, тут прямували з польського полону втікачі з таборів Домбя, Вадовиць, Тухолі, Берестя, відтак оборонці віденського фронту, пізніше українці наддніпрянці з армії Юденіча по її розбиттю та з армії Бельмонта. Число таборового товариства доходило до 6000 душ.

Команду над табором вів з початку отаман російської служби Олекса Чорний відтак от. Василь Черський. Десь коло 10. червня назначила місця З. У. Н. Р. командантом табору полковника Антона Вариводу, колишнього команданта У. С. С. Всі перебуваючі в таборі в Німецькім Ябліннім творили першу Українську Бригаду.

Відвідали нас в короткому часі представник міссії У. Н. Р. посол Максим Славінський з послом Темницьким відтак капітан французької міссії Діейтз. З кінцем серпня в переїзді з Кам'янця Подільського до Відня відвідав бригаду професор Іван Боберський, який мав закупити для Галиць-

кої Армії на Великій Україні у Відні санітарний матеріал, ліки та відзнаки. Цей передав нам привіт від В. Д. Диктатора д-ра Евгена Петрушевича та від головного отамана Петлюри. Розказав нам, що обі армії дружно спішать тепер на Київ і от от Золотоверхий буде в наших руках. Відтак обі армії попрямують на Одесу та очистять Україну від наїздників.

Вкоротці наспіла до Команди бригади від міссії У. Н. Р. вістка, щоби команданти подали свою думку, чи бажають вертати на Велику Україну з крісами чи без них. Наколиби без крісів, то такі транспорти моглиби в короткому часі відійти, коли з крісами, то це перетягне відїзд. Команди курінів скликали на збірку всіх курінних старшин, на якій рішено односторонно, що нам їхати на Велику Україну без крісів нема чого, ліпше заждати та вертати з крісами.

Шеф штабу бригади от. Яромір Дяків виготовив плян організації бригади, щоби та могла зараз по приїзді на Велику Україну бути готовою до боротьби.

Стрільцтво поділено на 2 полки, перший з трьома, другий з двома курінями, зорганізовано технічний пікурінь, дві сотні скорострільів, кінноту, артилерію, обоз, булаву, призначено для кожної формації команданта, четових, справників, рахункових, візників, кухарів і т. д.

Коли про вирішення бригади повідомлено посольство У. Н. Р. в Празі, настав час нетерпеливого вичікування з дня на день, вірено всіляким можливим і неможливим вісткам, творено комбінації, пляни, надії, а цьому всьому поклала кінець наспівша вістка з посольства У. Н. Р. в Празі, що з причини браку вугілля на залізницях відїзд бригади відкладається. Натомість могли виїзджати поодинокі старшини, які одержавши з команди бригади гроші на дорогу а з посольства документи подорожні доїзджали до румунської границі та вертали назад до бригади, бо румуни не перепускали.

Цю статтю написав я, не покористовуючися жадними записками, так як події описані полишилися в моїй памяті, а тільки події, які торкаються боїв на фронті, подано після статті друкованої в „Українськім Скитальці“ ч. 16, 17 і 18 під заголовком „З останніх днів на фронті“.

Умова

заклучена дня 1. лютого 1919 р. у Львові, між повновласниками Державного Секретаріату Західно-Української Народної Республіки, та Польською Правлячою Комісією в справі ранених, полонених та інтернованих.

Написав: Д-р Лев Ганкевич.

В полудне дня 21 листопада 1918 р. в помешканні др. Костя Левицького відбулося останнє засідання Державного Секретаріату З. У. Н. Р. та Президії Української Національної Ради. На ньому полагоджено остаточно всі справи, звязані з евакуацією Львова і порішено, що для охорони українського населення у Львові мають остати др. Володимир Охримович, др. Степан Томашівський і др. Лев Ганкевич.

З тими представниками заклачили польські власти умову в справі полонених і інтернованих, дня 1 лютого 1919 р. Перебіг цих переговорів подаємо у нище поданих протоколах, а врешті і текст самої умови.

I. ПРОТОКОЛ

зі засідання українських і польських відпоручників, яке відбулося дня 21 січня 1919 в Намістництві у Львові, в цілі заклачення умови відносно засад взаїмного трактування ранених, полонених, інтернованих, як також відносно взаїмної виміни тих осіб. Приявні зі сторони українців: Повновласники Секретаріату Західної Української Республіки, що виказуються письмом з дати Станиславів 15 січня 1919 — др. Томашівський, др. Охримович і др. Лев Ганкевич. Приявні зі сторони поляків: др. Стеслович, граф Скарбек, інж. Гауснер і др. Блажевські, Президія Тимчасової Урядуючої Комісії, уповаженні до заклачення умови відносно засад обоїмльного трактування ранених, полонених і інтернованих. Відносно виміни полонених, то рішення застерігла собі військова влада. Обі сторони постансвляють заклачити договір обоїмаючий слідуючі точки:

1. З поміж інтернованих негайно випустити:
 - а) усі жінки,
 - б) усіх мушин понад 55 літ,
 - в) усіх дітей до 17 літ включно,
 - г) без огляду на вік такі особи, котрих стан здоровля зглядно кваліфікації виключають можливість ділання на шкоду армії.
- Дальше обі сторони ухваляють, що услівя життя полонених і інтернованих вимагають конечної наприви і годяться безпроволочно зарядити:
- а) щоби мешкання інтернованих були краще уряджені, а літні бараки, в котрих уміщено інтернованих, як в Коломиї, Вадовицях і інш. замінено на відповідні зимові мешкання.
 - б) поправити харч,
 - в) забезпечити відповідну лікарську опіку,
 - г) перегрупувати інтернованих після степеня інтелігенції,
 - д) перестерігати чистоти в таборах інтернованих,
 - е) виплатити інтернованим денні запомоги у висоті, яку усталиться відповідно до умови егзистенції даних місцевостей.

Незалежно від цього постансвляють обі сторони дозволити усім особам, які вправді находяться на свободі, а яких заскочили военні випадки і відтяли від звичайного місця осідку, перейти на другу сторону фронту. Скарбек в. р., др. Охримович в. р., др. Томашівський в. р., др. Лев Ганкевич в. р., др. Владислав Стеслович в. р., др. Адам Блажевські в. р.

II. ПРОТОКОЛ

зі засідань українських і польських відпоручників, відбуutih дня 22 і 30 січня 1919 як дальший тяг протоколу з дня 20. січня 1919 р. Приявні з української сторони: др. Томашівський, др. Охримович, др. Лев Ганкевич. З польської сторони: др. Стеслович, гр. Скарбек, др. Блажевські, гр. Лясоцкі і інж. Артур Гауснер. Протокол з 20 січня прийнято і підписано. В формальній квестії зажадали заступники українців, щоби уділено відпису того протоколу як також запропонували, щоби на підставі всіх піднятих ухвал трипрацьовано еляборат в формі умови, котру малиби обі сторони підписати і виконати. Дальше ухвалено засади, що обі воюючі сторони обовязуються поступати після міжнародного военного права і примінювати засади конвенції женеvської і гагської. Обі Начальні Команди мають в приказах пригадати підвладним відділам приписи, які заказують убивати полонених і ранених. Приналежність до певної народности не може бути причиною віддалення зі санітарної служби.

В кожній місцевості, в якій є у шпиталях хорі, ранені і інтерновані, видається сталі легітимації жіночим Комітетам для відвідин шпиталів в цілі безпосереднього контакту з раненими і достави їм харчів.

Полонених неспосібних до військової служби належить вимінати після прийятих норм у договорі заклаченим австрійською і російською армією. Полонених хорунжих і офіцерів належить сейрегувати від полонених жовнярів. Жовнірам і гажистам мається виплачувати жолд, причім прийнято яко засаду, що офіцери удержуються самі, а жовнірів харчується з уряду. Хорунжим до сотника належить виплачувати місячно 500 корон, вищим штабовим 800 корон місячно, жовнярам яко причинок 30 кор. місячно.

Інтернованим слід дати відповідну духовну опіку після їх обряду і улегчити їм виміну кореспонденції з їх ріднями.

В засаді треба залишити забираання закладників. З уваги на загально людське становище, закладників буде вільно брати тільки на час фактичної потреби. Відносно інтернованих належить по можності примінювати якнайширше засаду конфінування. Інтернувати вільно тільки такі особи, що до котрих дійсно заходить підозріння, що мо-

жуть ділати на шкоду армії. Ані полоненого ані інтернованого не повинно трактуватися як в'язня.

Тих, що повертають з давних воєнних фронтів, т. зв. „Гаймкерерів“, не можна трактувати як полонених, взятих на полі бою, але радше, як цивільних інтернованих. Др. Зигмонт Лясоцкі в. р., др. Володимир Охримович в. р., др. Степан Томашівський в. р., др. Лев Ганкевич в. р., гр. Александер Скарбек в. р., др. Адам Блажевскі в. р., інж. Артур Гауснер в. р.

III. ПРОТОКОЛ

засідання польських і українських відпоручників відбутого 1 лютого 1919 в Намістництві у Львові в цілі заключення умови відносно засад взаємного трактування ранених, полонених і інтернованих, як також щодо взаємної виміни тих осіб. Приявні з української сторони: др. Степан Томашівський, др. Володимир Охримович і др. Лев Ганкевич. Приявні з польської сторони: др. Стеслович, інж. Гауснер, др. Блажевскі, гр. Скарбек і гр. Лясоцкі. Др. Томашівський вносить, щоби в договорі було виразно зазначене, що обі сторони взаємно узнають себе як підмети, що ділають після воєнного права. Після довгої дискусії, яка вивязалася на цю тему, узгіднено, щоби в договорі для означення обох ділаючих сторін уживано виразу „воюючі сторони“. Відтак по передискутуванню начерку умови усталено дефінітивний її текст і постановлено, що умова та має бути підписаною дня 2 лютого 1919 о год. 4 пол.

IV. ПРОТОКОЛ

засідання українських і польських відпоручників відбутого дня 2 лютого 1919 в Намістництві у Львові, яко дальший тяг протоколу з 1 лютого б. р. Присутні з української сторони: др. Томашівський, др. Охримович, др. Лев Ганкевич. З польської сторони: др. Стеслович, др. Лясоцкі, гр. Скарбек, др. Блажевскі.

По справдженню тексту умови приступлено до її підписання, по чім забрав голос др. Лев Ганкевич і подякував відпоручникам польської сторони за те, що мимо воєнного стану удалося їм поконати усі труднощі і дійти до порозуміння в цілі перепровадження пертракції чисто гуманітарного характеру, причому висказав надію, що осягнений вислід буде першим кроком до зближення поріжнених народів. Спеціально подякував гр. Скарбкові за його ініціативу і старання у тій справі.

Др. Стеслович відповів та подякував відпоручникам української сторони за їхню важку працю, та рівнож висказав надію, що той перший крок дасть початок до згідного уложення відносин і співжиття обох народів.

УМОВА

заклучена дня 1. лютого 1919 р. у Львові між повновласниками Державного Секретаріату Західно-Української Народної Республіки, уповажненими письмом з дати Станиславів 15 січня 1919: д-ром Степаном Томашівським, д-ром Володимиром Охримовичем і д-ром Львом Ганкевичем —

іменем української воюючої сторони, та делегатами Правлячої Комісії: д-ром Владиславом Стесловичем, Зигмунтом гр. Лясоцьким, Александром гр. Скарбком, інж. Артуром Гауснером і д-ром Адамом Блажевским — іменем польської воюючої сторони в справі усталення засад обов'язного трактування ранених, полонених та інтернованих.

Обі сторони заявляють, що негайно по підписанню цієї умови будуть видані зарядження, силою яких обі воюючі сторони, виходячи з засади безоглядного береження міжнародного воєнного права, себто засад женеvських і гагських конвенцій, перестерігатимуть слідуючих спільно умовлених постанов що до трактування ранених, полонених та інтернованих.

Арт. I. Ранені.

а) У військових приказах мають бути від часу до часу пригадувані приписи женеvських і гагських конвенцій, нормуючі трактування ранених і полонених на полі бою.

б) Раненим і хорим полоненим має бути запевнена належна лікарська та релігійна опіка після обряду ранених.

в) В місцевостях, де знаходяться у шпиталях хорі і ранені полонені, мають бути видані сталі легітимації жіночим комітетам другої народности з правом відвідувати хорих і ранених та доставляти їм поживи, убрать, лектури і т. п.

Арт. II. Полонені.

а) В таборах полонених мають бути старшини відділені від мужви.

б) Полонені старшини удержуються самі і побирають в рангах від хорунжого до сотника по 500 к. місячно, штабові старшини по 800 к. місячно; полонена мужва дістає повне удержання та титулом причинків по 30 к. місячно.

в) Полоненим жовнірам має бути доставлена в міру потреби одіж та обув.

г) Усім полоненим, старшинам і воякам, треба уможливити ведення переписки зі своїми ріднями.

г) Нездібні до військової служби полонені мають бути вимінювані по нормам, обнятим додатковою умовою, яка має бути заключена між обома воюючими сторонами.

Арт. III. Інтерновані.

а) Інтернування треба обмежити до цілком виімкових випадків, іменно до тих, в яких заходить оправдане побоювання, що дана особа може ділати на шкоду армії. Всі інші досі інтерновані мають бути безпроволочно випущені на волю, евентуально наколи їх місце осідку лежить на тісній операційній терені — конфіновані.

б) Приміщення інтернованих має бути відповідно приспособлене; евентуальні літні бараки замінені зимовими мешканнями.

в) При розміщенню інтернованих в таборах треба брати на увагу степен ь інтелігенції зглядно образування.

г) Харч в таборах інтернованих має відповідати що найменше військовій рації.

г) Інтернованим треба забезпечити відповідну лікарську опіку та релігійну після їх обряду.

д) Мають бути видані прикази що до береження чистоти в таборах інтернованих.

е) Інтернованим мають бути виплачувані денні грошеві причинки від 3—5 к. відповідно життєвій стопі інтернованого і місцевим відносинам.

ж) В місцевостях, де знаходяться табори інтернованих, мають бути видавані сталі легітимації з правом відвідувати інтернованих та доставляти їм безпосередно поживи, убрань, лектур і т. п.

Арт. IV.

Обі сторони поручають береження засади, що ні полонений ні інтернований не буде в сім характері трактований як переступник.

Арт. V.

Повертаючих з давних воєнних фронтів вояків т. зв. гаймкерерів не можна задержувати як полонених: їх можна трактувати що найбільше як цивільних інтернованих, при приноровленню до них приписів арт. II, букви г).

Арт. VI.

Брання закладників має бути обмежене до тісного простору воєнних операцій і то лише на час необхідности.

Арт. VII.

а) Усім особам, які остають, що правда, на волі, однак заскочені воєнними випадками відтяти від звичайного місця осідку, має бути уможливлений поворот до свого місця замешкання.

б) В тій цілі власти, під якими остають такі особи, мають доставити їм безплатно карт їзди залізницею до границі, відповідного завдатку в

готівці на кошти дороги та легітимаційних документів.

Арт. VIII.

Всі видатки і задатки, вичислені в арт. II, буква б) і в) в арт. II, буква е) і арт. VII, буква б) відповідно удокументовані, мають бути подані обома сторонами до обопільного розрахунку і до звороту евентуальної надвижки.

Арт. IX.

В місці осідку українського правительства і в місці осідку польського правительства може перебувати уповажнена делегатка Червоного Хреста з другої сторони для опіки над полоненими.

Арт. X.

Обі сторони будуть вести евіденцію полонених, ранених і інтернованих та відповідні викази будуть пересилати собі обопільно що найменше раз у місяць.

Арт. XI.

Оригінал отсеї умови списується в двох мовах, українській і польській.

Текст її буде оголошений зараз по підписанню в урядових дневниках обох сторін.

Арт. XII.

Приписи цієї умови входять в життя з хвилиною її підписання.

Др. Владислав Стеслович в. р.

Жигмонт Лясоцкі в. р.

Александр Скарбек в. р.

Артур Гауснер в. р.

Др. Адам Блажевскі в. р.

Др. Степан Томашівський в. р.

Др. Володимир Охримович в. р.

Др. Лев Ганкевич в. р.

Вольфсберг

Найстарший Концентраційний Табор українських виселенців в Австрії в часі світової війни.

Написав: о. Йосиф Іванець.

Як повстав — з яких елементів. Президент Фріс-Скене. Географічне положення. Опис бараку. Концентрація і холера. Харч і одіння. Кайдан командантом. Душпастирство: метрики, ризи і Службники. Їх Ексц. Хомишин — посвячує площу під Церкву. Правильник оселі. Д. 8. XII. 1914 Президент з жінкою в таборі. Стаття в „Kärntner Tagblatt“, і відвідина посла Л. Левицького — Heute morgen. Допомоговий Комітет дам в Клягенфурті і у Вольфсбергу. Американські дарунки. Збірки з Каринтії і Полі. Сипний тиф — а роздача дарунків. Соборне миропомазання. „Мати Страдниця“ і круглі сироти. Упадок Перемишля. Всі проти воші. Транспорти сезоових робітників — військові побори. Талергофці. Великодня гостина віцемаршалка Буковини. Маєвий пролом, відзискання Перемишля — надії виселенців — черевний тиф. Зміни: лікарів, урядовців, президента. Життя і заняття в різних установах: церква, молочарня, магазини, почта, варстати. Власне господар-

ство, шпиталі, кухні. 4 кл. школа. Незгода серед інтелігенції. Читальня: бібліотека, читання, відчити, курс аналіфаетів. Тов. забави. Вишивки. Амадорський гурток. Вистави. Кокцерт 4 мая 1916. Рецензія в „Kärntner Tagblatt“ Промова: Про людову культуру і державну самостійність українського народу. Добровольці до У. С. С. Відвідина президента і гостина князя Еппа з Клягенфурту. — 2 прикри конфлікти з кімецькими порядками.

Табор українських виселенців коло міста Вольфсберг у Каринтії в долині Ляванту, притоки Драви — це найстарший концентраційний табор в Австрії з часів світової війни.

Як тільки російська армія переступила межі Галичини і побідно та нестримно заливала весь край, тоді маси народа покидали свої оселі. В панічнім страху, в найбільшій безладі, без означен-

ної цілі втікали — перті садиноким неперемо- жним бажанням: як найкорше, — як найдалше — від москалів, від війни. Всі шляхи Сх. Галичини на захід і південь були залиті масами втікачів. Більшість цих мас захоплена російськими війсь- ками остала в краю і повернула домів, але всеж- таки якийсь відсоток цих втікачів опинився поза межами фронту в запллі австро-угорської армії і розсипався по всіх коронних краях Австро- Угорщини. Таким чином відорвалося було і ціле гуцульське село Шепинці з під Черновець на Бу- ковині і опинилося в Каринтії.

Крім добровільних втікачів або як їх тоді зва- ли збігців (з нім. Flüchtlinge) опинилися в запллі і примусові виселенці, яких влада з початком війни евакуувала з перемиської твердині і з су- сідних сіл як Негрибка, Вишатичі, Болестрашичі, Малковичі і т. д. опісля в осені з лінії позиційних

коли Василька з президентом Каринтії бароном Fries Skene. В листі до посла Валька пише барон Fries Skene: „Бараки для приміщених в Вольфс- бергу збігців є по більшій часті готові і я надіюся, що ці бідні люди будуть там зомсім добре почуватися. Академиків, священи- ків і т. п. я не хочу приміщувати в бараках, але для них я сам вишукав дуже гарні приміщення з удержанням в Клягенфурті, так що ці люди зов- сім добре мотимуть тут перезимувати і не муся- тимуть мешкати в бараках. Старості дав я 1.000 к. як жертву від себе, щоб він справив цим лю- дям бодай хочеш одиння а перш усього чере- вика“. Так і сталося.

Отже вже тоді краєве правительтво в Каринтії рішило і стало будувати бараківу оселю в Вольфс- бергу, щоб там сконцентрувати всіх українських виселенців, розсипаних по цілій Каринтії. На ін

Бараки у Вольфсбергу зимою 1914/15.

боїв в Карпатах, як приміром Климець, Жупане, Вижлів і т. д., вкінці знад Стрипи як Бурканів, Вишнівчик. Також партії сезонних робітників з Прус і з Данії, які на зиму не могли повернути до- мів до занятої москалями Галичини попали до ба- раків у Вольфсбергу.

Про українських збігців у Каринтії є вістка в „Ukrainisches Korresp.-blatt“ ч. 2. з дня 24 ве- ресня 1914. Вже тоді з доручення „Ukrainisches Hilfskomitee für Flüchtlinge“ розіхалися наші послі з Відня по краях Австрії, щоб призбирати всякі дані про наших виселенців і прийти їм з допо- могою. І так м. і. посол д-р Ол. Колесса відвідав тоді наших виселенців у Каринтії і начислив там їх 2 852 (St. Andrä 1206, Wolfsberg 593, Thürn 376, Glandorf 322, Althofen 264, Mannsberg 151). „Ukr Korrespond.“ з 8.X. 1914. р. ч. 4. стверджує на основі звітів послів зі всіх країв Австрії, що на- ших збігців найгостинніше прийняла влада Карин- тії а сталося це — можна догадуватися — завдя- ки особистим звязкам буковинського посла Ми-

тервендіс, наших послів правительтво іменувало др. Евг. Озаркевича радника найвищої Ради Здо- ровля у Відні начальним лікарем виселенців в Ка- ринтії а др. Істеревича покликало на лікаря в St. Andrä. З проекту стягнути інтелігенцію до Клягенфурту чомусь то нічого не вийшло, зате побудовано в оселі в Вольфсбергу одноповерх- вий барак спеціально для інтелігенції. Причиною того могло бути те, що число збігців у Каринтії з дня на день росло. І так посол Лев Левицький, який в д. 21—25 жовтня 1914 р. відвідав Карин- тію, начислює 2.274 збігців у Вольфсбергу, 1067 в St. Andrä, 150 в Thürn, а в повіті St. Feitok 700 Mannsberg 150, Töscheldorf 250, Glandorf 150, Karls- berg 150). разом 4.191. У звіті посла Левицького читаємо, що будова 26 бараків (має бути 62) на гарній площі вправ до 14 днів буде покінчена. В бараках будуть печі, електричне освітлення, і во- дотяги. Згадана гарна площа вправ (Exerzierplatz in Reding) ок. 1½ км. на полудне від міста Вольфсбергу, власність німецького мультимільо-

нера гр. Henkel v. Donnersmark-а мала справді гарне положення у вилах між Лявантом і Млинівкою. З цієї долини був гарний вид на схід на південний гірський хребет Koralpe, що стояв на межі Каринтії і Сирії і на захід на дещо у віддалі положений гірський хребет Saualpe. Ріка Лявант пливе між цими верхами з півночі на південь. На малім відтинку від Вольфсбергу по бараки були над Лявантом: фабрика целюлози на північ, фабрика фтіаліни на південь від міста а в місті турбінова електривня. В недалекому віддаленні від бараків на південь в напрямку містечка St. Andrä була копальня вугля в St. Stefan. де були заняті російські полонені. На схід від бараків на збочі Koralpe в місцевості St. Johann було кладовище, де хоронено наших збітців.

Бараки побудовані були після шведської системи: криті папою, стіни деревляні, знадвору побі-

У зв'язку з вибухом пошесті холери комітет допомоги домагався поліпшити виселенцям харч підвищуючи кожному квоту допомоги з 70 сот. на 1 корону. Дотеперішній харч був такий: 75 дг. житнього пилшованого хліба, рано чорна або біла кава, в полудне зупа і друга густа страва, вечером знову зупа. Та найдоскульнішим для виселенців був тоді брак білля, одіння і обуви. Деякі з них були мало що не голі-босі. Як я згадав, сам президент жертвував на це 1000 к. а укр. комітет допомоги 1.200 к. (200 к. на руки о. дек. Дуба а 1000 к. на руки д-ра Евг. Озаркевича) — але це було каплею в морі. Найприкрішим для всіх українців було те, що в повіті St. Veit всіх виселенців держали під сторожею немов злочинців, хоч там були майже самі українці. Був це відгомін Талергофу. А і в Вольфсбергу адміністраційну владу віддано в руки польських урядовців: концепіста

Буковинці з села Шепинці під своїм бараком у Вольфсбергу в зимі 1914/15.

лені а в середині оббиті целюльозою т. є. грубим папером сірої краски. Довжина бараку 25 м. ширина 10 м. В кожному бараці було дві залізні печі, праворуч від входів з причолкових стін. Головні вікна були в причолкових стінах над входами, — бічні вікна (3 пари) були поздовжні. Кожний барак був призначений на 140 людей; звичайно було ок. 100 а бувало і звиш 140.

До снання було 4 причі, дві — 25 метрові попід стіни а 2 дещо коротчі головами до середини. При будові були заняті евакуовані з Конгресівки робітники, які казали, що вони є з „ruskiej Polski“. До ось таких бараків мали бути стягнені з Каринтії всі українські виселенці. Та ненадібно намірена концентрація всіх виселенців в оселі припинилася, а то по причині вибуху холери в St. Andrä опісля у Вольфсбергу. Дня 21 жовтня з шістьох хорих на холеру два померло а то Раковський з Тернополя і якийсь Возняк. Дуже енергійні санітарні розпорядки здавили пошесть у зароді. На 29 хорих на холеру померло -4.

Ульма зі Жовкви, підурядників Турковського і Вайсмана. Український комітет допомоги домагався усунути їх та й сталося це, але не зараз а щойно по освободженні Львова, а тим часом поставлено та щей командантом оселі поліційного підкомісаря Кайдана (відомого з історії тайного українського університету, з процесу Штайгера і з Жеромського „Провесни“). А діялося це в наслідок протиукраїнського курсу також і в загальній опінії, яка найшла вислів у знанім дотепі: яка різниця між українцем і русофілом?? — Така як між жидом і ізраелітом.

В таких тяжких обставинах заспокоєння релігійних потреб стало для загалу виселенців одним з найпекучіших питань. Тому і комітет допомоги домагається негайного креовання душпастирської експозитури парохії св. Варвари у Відні. До цього часу душпастирські функції сповняли нім. священники парохії у Вольфсбергу. Від 1. листопада 1914 офіційно а в дійсності ще скорше душпастирські обовязки став сповняти я а то на за-

прошення пароха д-ра Роберта Клімша, який вистарав для мене юрисдикцію еп. Ординаріату в Клягенфурті з д. 11. XI. 1914 ч. 5874. Всі акта хрещення і смерті були дотепер вписувані в парох. метрики у Вольфсбергу. Я вправді і даліше вписував туди даліші випадки роджених і померших але таки зразу завів для виселенців окремі книги роджених і померших і від тепер провадив подвійні вписи. Ці окремі книги знаходяться тепер в гр.-кат. парохії в Відні. 1. Riemerg, 1/10. Престола до відправи богослужень позичили ОО. Ісусовці з монастиря в St. Andrä Також і церковних риз, розуміється латинських. Але незабаром я вніс прохання до гр.-кат. еп. консисторії в Ужгороді, випозичити нам найконечніші церковні ризи і служебник, які по не довгим часі одержав, а до того часу правив я в латинських ризах а із о-

місяць не зачалася будова. Минали тижні, а я сповідав денно по кількадесять людей і співав щоденно Сл. Божу під вільним небом аж до Різдва. Їх Ексц. Гр. Хомишин прибув до Вольфсбергу в товаристві блп. о. Фещака ЧСВВ. На самого Михаїла відправив Сл. Божу під вільним небом в асисті військ. сторожі оселі і посвятив площу під церкву св. Михаїла. І таким чином будова церкви і школи була закінчена. Їх Ексц. був в знаменитім настрою і всім виселенцям додав надії на скорий поворот додому. Про відвідини Ексц. Хомишина було повідомлене краєве правительство і оскільки собі пригадую Їх Ексц. був особисто у відвідинах у президента краю в Клягенфурті.

По вигасненні холери концентрація виселенців в Каринті в короткому часі була довершена. Тоді то оповістило Старство у Вольфсбергу „Lager

Служба Божа під вільним небом дня 6. XI. 1914 р. (на св. Дмитра); відправляє в лат. ризах о. Іванець. Так правив від жовтня 1914 до Йордану 1915.

динокого у Вольфсбергу малого Служебника (діаконника) я сам переписав на борзі Службу Божу а тимчасом мій товариш укінчений богослов В. Масевич дуже гарно друком переписав (з червоними ініціалами) цілу Службу Божу враз із службою на „всьяке прошення“ і за упокой. Цей служебничок викупив д-р Евг. Озаркевич за 10 к. а тепер є він зложений в музею духовного семінаря у Львові. З Ужгороду я спровадив також найконечніші богослужебні книги як: Ізборник, Часослов, Ірмолой і т. д. В тім часі прибув до бараків шкільний товариш др. Евг. Озаркевича бл. п. о. дек. Ковч, який став директором шпиталів оселі.

Щоби прискіпити будову церкви, о. дек. Ковч запросив Їх. Ексц. Гр. Хомишина до Вольфсбергу на посвячення площі під церкву св. Михаїла (як покровителя України і нас бездомних виселенців). Бо хоч посол Л. Левицький писав у звіті з 21. X. що „das Erbauen einer Kirche und eines Schulgebäudes ist im Zuge begriffen“, однак ще і за

ordnung“. Порядок в оселі, тобто Правильник. Цей правильник був видрукований в укр. мові і прибитий в кожному бараці. Для характеристики життя в оселі подаю його в цілості в перекладі з німецької мови:

ПРАВИЛЬНИК ОСЕЛІ.

Ц. К. Старство у Вольфсбергу на основі §§ 5, 6, 7. ціс. розп. з д. 20. IV. 1854. В. Д. З. ч. 96 і держ. санітарного закона з 30 IV 1870 В. Д. З. ч. 68 видає для баракової оселі українських збігців у Вольфсбергу а то для збереження спокою і ладу а також з огляду на санітарну і вогневу безпеку слідує правильник оселі.

§ 1.

Приміщені в оселі особи мають безумовно слухати наказів команданта оселі, якого наставляє Старство у Вольфсбергу і командантів бараків, яких надає командант оселі для кожного бараку, а також розпорядків назірних органів зокрема

також лікарів — і є на основі § 6 згаданого розпорядку, як і § 4 закону з 24 мая 1885 В. Д. З. ч. 86 обов'язані виконувати наложені отсим правильником і командою оселі особисті послуги і роботи негайно і даром.

§ 2.

Забороняється опускати оселю без окремого дозволу команданта оселі; а також і вступ до оселі дозволений тільки за згодою Староства за окремою в тій цілі виказкою. Перенесення з бараку до бараку дозволене тільки за згодою команданта оселі.

§ 3.

В кожному бараці має бути прибита поіменна листа всіх його мешканців. Команданти бараку мають цю листу раз в тиждні перевірити і поробити відповідні поправки та доповнення.

§ 4.

Командант бараку має подбати, щоби барак був кожного дня підметений і провітрений, щоби постіль була все після встання застелена; а далі має тим піклуватися, щоби всі мешканці милися в начиннях до миття, щоби ці начиння були все чисто удержані а по вжитю негайно на своє місце поскладані. Командант бараку має подбати, щоби і площа безпосередньо коло бараку була чиста.

§ 5.

Миски мається мити тільки в посудах до цього призначених. Заборонюється шурувати їх піском або землею.

§ 6.

Як найостріше заборонюється плювати денебудь на підлогу бараків.

§ 7.

Для полагоджування потреби є виключно до цього призначені місця і уладження. Те саме відноситься до випорожнювання басенів і нічних начинь. — Про всякі занечищення поза цими місцями слід негайно донести.

§ 8.

Чищення всіх доріг і вільних площ в оселі виконує відповідна кількість робітників під наглядом наставника, якого назначує командант оселі.

§ 9.

Заборонюється денебудь кидати всякого роду випадки; їх мається скидати тільки до окремо на це заложених ям; щоденно мається їх прикидати 20 цм. верствою землі а коли зайде потреба дезинфекувати.

§ 10.

Поміі належить виливати тільки в призначені на се місця.

§ 11.

Як найостріше заборонюється всяке занечищення керниць, а також і місця коло них. — Так само заборонюється коло самих керниць прати білля, мити начиння і миски.

§ 12.

До пиття, до особистого миття, до варення, як і для миття начиння мається уживати води з керниць виразно до пиття призначених.

§ 13.

Білля мається прати в пральнях після назначеної черги; білля сушиться виключно на означених площах.

§ 14.

Білля і постіль мається чисто удержувати. Не вільно переносити соломи з бараку до бараку.

§ 15.

Від часу до часу мають мешканці бараку помити підлогу, вікна і т. д. з наказу і під доглядом команданта бараку.

§ 16.

Куфри, скрині і т. д. переховується в окремих шобах, а не в мешкальних бараках.

§ 17.

З огнем слід поводитися як найобережніше і всього оминати, що могло би привести до небезпеки пожежі; зокрема не вільно вживати отвертого світла при легко запальних матеріялах.

§ 18.

Заборонюється в бараках курити!

§ 19.

В кожному бараці має стояти 2 бочки з водою.

§ 20.

Заборонюється розпалювати ватру в оселі або коло оселі.

§ 21.

О год. 9. вечором усі мешканці бараків удаються на спочинок; Команданти бараків мають переконатися, чи всі мешканці приявні і опісля погасити світло, з виїмком світла по середині бараку. Як би кого бракувало, має те командант бараку донести командантові оселі.

§ 22.

Ніччю має 2 мушин в кожному бараці держати нічну сторожу, а чергу означає командант бараку. Ці нічні сторожі мають не допускати до нарушення спокою і дбати про вогневу безпеку; на випадок пожежі мають сторожі заалярмувати оселю дзвоном — також мають вони негайно доносити командантові оселі про найважніші випадки.

§ 23.

Вогнева сторожа в оселі має на випадок алярму негайно вирушити на місце пожежі і виконувати службу, аж доки не прибуде охотничча сторожа з Вольфсбергу.

§ 24.

Кожний мешканець оселі є обов'язаний особисто помагати при гашенню вогню і безумовно слухати наказів покликаних чинників.

§ 25.

Всяке занедужання і випадок смерти мається доносити командантові бараку і лікареві. — Відвідування хорих є дозволене — за дозволом лікаря і в означенім часі.

§ 26.

Тіла померших в оселі мається перенести по лікарських оглядинах до трупарні і їх відповідно до лікарських приписів нарядити.

§ 27.

Заборонюється в оселі покутну торгівлю по бараках. Всі потрібні товари продається тільки в крамницях.

§ 28.

Всі послуги потрібні до переведення цих постанов правильника мають мешканці оселі по мисли § 1. цього правильника виконувати негайно і даром.

§ 29.

Всякі домагання і скарги мешканців мається вносити до команданта оселі через команданта бараку.

§ 30.

Невиконання цього правильника і всіх після нього виданих заряджень ц. к. Староства у Вольфсбургу і його органів, оскільки це не підлягає карному кодексови — буде каране після § 11. цієї розпоряд. з 20. IV. 1854. В. д. з. ч. 96 карою 2—200 к. або 6 год. до 14 днівним арештом відповідно до обставин.

Ц. К. Староство у Вольфсбергу
д. 26. листопада 1914.

ц. к. краєвий радник Отт.

(Докінчення буде).

Останній козацький похід за гетьманування Б. Хмельницького (1656-1657)

Написав: Д-р М. Р. 7.10. ЛМК 1954

(Продовження).

III.

СТАНОВИЩЕ СУСІДНИХ ДЕРЖАВ ДО БАЛТІЙСЬКО-ЧОРНОМОРСЬКОЇ КОАЛІЦІЇ.

(Українсько-московські взаємини по Переяславській Умові. Москва і козацько-семигородський союз. Московська акція на Україні проти Богдана Хмельницького. Посольство Ф. Бутурліна та В. Михайлова. Українська дипломатична акція. Цісарський посол Парчевич в Чигирині. Пресія віденського двора на Ракочого. Становище Порти та Криму. Польська дипломатична акція у Стамбулі. Л. Капуста та його акція. Туреччина та похід Ракочого. Татарський набіг на Україну. Неудала контракція Зеленського. Похід Запоріжців на Крим. Епілог Межибожа).

Нетактовна поведінка царських посіпак на Україні а то й самого московського уряду в часі переговорів з поляками і заключення Віленського мира дорешти знівечили не так то й великі симпатії православних українців до православної Москви. У відповідь на недопущення козацьких послів до польсько-московських переговорів і на торги Україною поза плечима українців у Вильні, зібрані у Чигирині на козацькому соймі 12. X. 1656 р. полковники, осауди і сотники одностайне рішили та зложили проміж себе присягу, „що коли хтонебудь на них наступатиме, то вони проти того ворога всі, як один муж, вмісті стояти будуть“¹⁾. Вже тоді зрозуміли українці, що у своїх змаганнях до незалежного існування не можна рахувати на приязнь і допомогу восточного царя, а тимбільше Польщі, а навіть Порти і Криму, бо всі вони гляділи лиш зрадливим і неситим оком на багату і цвітучу Україну. Так отже на Віленським мирі виявилось банкруцтво московської орієнтації на Україні. Богдан Хмельниць-

кий, як звичайно палкий, не криючись, голосно сказав, що „треба одступити нам од руки царської і підемо туди, де нам Всешишній Владика бути скаже, — не тільки під володаря християнського, а хочби й під самого бісурмана“²⁾.

Ці слова досадно насвітлюють майбутню політику Богдана у відношенні до Москви; фактично вже тоді порвав він усі звязки з Москвою, хоч формально до якогось часу старався таїти свої наміри приязними від часу до часу енуціяціями під адресою восточного царя. Але і московські дипломати скоро пізнали, що на Україні богато змінилось. Їхні конфіденти доносили раз враз до Москви про що раз то нові спроби гетьмана скинути з себе тяжку московську опіку та незалежитися на міжнародньому терені. Знаємо, що Москва дуже скоро довідалась про пляни і участь України в балтійсько-чорноморській коаліції — та на щастя не мала змоги і сили проти неї отверто виступити. Але тимбільше й завзятіше почала муравлину роботу на Україні, що змагала до позалення таки українськими руками цієї майстерної а не вигідної будівлі, що почав Великий Гетьман. Ця руйницька робота зглядно її наслідки московських посланців не дали довго на себе ждати. Порки щастило в поході козакам, ніхто не важився киринити — але пізніше, як побачимо, всі бунти черні козацької були лише зряддям в руках московських посланців. Офіційно не зривав гетьман з Москвою, бо було ще за скоро, терпів на свому дворі зарозумілих та нахабних царських послів окольничого Федора Бутурліна та дядка Василя Михайлова³⁾. Вони в одно жадали зірвання так небезпечного для їхніх плянів козацько-шведсько-семигородського союзу. Та помімо перекупства ріжних писарів і зеднування собі всілякими способами козацьких старшин, москов-

¹⁾ Акти Юж. и Зап. Рос. III. ст. 551—2 (Липинський: На переломі, ст. 40—45).

²⁾ Липинський: На переломі, ст. 41.

³⁾ Kubala: Wojna brand., str. 22.

ські послі про дійсний стан річей не довідалися, бо „встрѣчно Гетьману говорить мы не смѣли, а кто де и молвилъ тотъ и живъ не былъ“⁴).

Гетьман в міру воєнних успіхів союзників чимраз остріше відповідав послам, союзу з шведами і Ракочим покинути не хотів, говорив, що приязнь зі шведами старша чим з Московією, а їхнє слово певніше, як царя, бо дотеперішні союзники козацькі лиш ждуть нагоди, щоб козаків знищити. (Розуміється мав тут на думці в першій мірі зрадливого союзника — Москову)⁵).

Так і з нічим ці послі відіхали до Москви. На їхнє місце вислано однак зараз інших: начальника московських стрільців Артемона Матвея⁶) — а поза плечами гетьмана післано впрост до Ждановича і Ракочого Желібужського. Матвеев хотів зеднати собі гетьмана обіцянкою згоди царя на гетьманство Юрія по смерті батька. Однак всі ці залицяння Москви не мали ніякого впливу на старого гетьмана; він йшов уперто до означеної цілі, а хочаби мати спокій на разі від Москви провадив з нею тонку дипломатичну гру, обраховану лиш на проволоку⁷).

Не інакше трактував Хмельницький інтервенцію австрійського двора. Зручна польська дипломатія зеднала собі царя обіцянкою вибору його королем польським по смерті Яна Казимира, а навіть ще за його життя (*vivente rege*). Але такуж оферту зложили незабаром поляки і на дворі австрійським за ціну помочі проти шведів⁸). Задивлені в цю приманчиву обіцянку Габсбурги почали дипломатичну працю у двох напрямках у Хмельницького і у Ракочого. 1. III. 1657 р. прибув до Чигирина цісарський посол Петро барон Парчевич єпископ мартіянопольський, щоб в імені Австрії посередничити між Україною і Польщею та склонити при тій нагоді гетьмана до антитурецької ліги, як було умовлене з венецьким послом у Відні Нані⁹).

У відповідь відписав гетьман 18. IV. цісареві, що на посередництво годиться, але під умовою, щоб цілість його держави не була нарушена. Така відповідь до нічого гетьмана не обов'язувала, була радше актом куртуазії гетьмана зглядом німецького цісаря. На тім та інтервенція цісарська властиво й скінчилась, бо коли опісля посол Парчевич знов пробував намавляти гетьмана до миру з Польщею, Хмельницький, щоби спекатись непроханого опікуна, сказав йому, що Ждановича відкличе і цісаря в рокуваннях між козаками і Польщею за посередника приймає. А коли незабаром вернули на Україну козаки з під Берестя, що їх відпустив Ракочий з добичею, заспокоєний зовсім цісарський посол написав до цісаря, що козаки вже покинули Ракочого.

Кращий вислід мала цісарська інтервенція у Ракочого. Ще коли стояв він обозом під Перемиш-

лем, прибули до нього цісарські післанці та намавляли князя до переговорів, погрожуючи йому в противному разі війною разом з Портою. Ракочий не знав що відповісти — уразити цісаря боявся, хотів налякати його погрозою нападу козаків та молдаван на цісарські краї. Але загроза цісарської помочі Польщі, а передовсім неприхильне становище турків, таки добре непокоїли Ракочого, вязали йому свободу рухів¹⁰).

Далеко більше мороки і Хмельницькому і Ракочому було з Туреччиною та Кримом. Взаємини Польщі з Туреччиною в тім часі були досить добрі. Висилена Туреччина не проявляла ніякої рухливості, провадила мирову політику та обсервувала підзорливо своїх сусідів. Розуміється, що злука України з Московією не була дуже по нутру Туреччині, а тим більше злука України зі шведським королем, котрим вже здавна хитра польська дипломатія лякала Туреччину та Крим¹¹). І султана і хана старалися переконати польські послі, що у їхнім інтересі лежить, щоб Україна була під Польщею, бо „осібна держава, яку собі робить з України Хмельницький, може стати небезпечною сусідкою татар та турків“¹²).

Завдання підмавляти татар до нападу на Україну мав польський посол на Україні Беневський і інші — а ціллю було налякати Хмельницького татарами і зробити його більше податним на польські пропозиції¹³). Однак Хмельницький, добре поінформований про відносини у Туреччині — турків не лякався, а татар легковажив.

Більше боялися татар союзники Хмельницького Ракочий та Господарі молдавський та волоський. Тимбільше, що ходила чутка, наче б татари мали по св. Юрію рушити на Ракочого і Господарів. Хмельницький успокоював союзників, післав Господареві на поміч 1000 козаків та писав „що коби зима лиш минула, то заграє він татарам у дуди“¹⁴). Але не покинув гетьман і дипломатичних заходів. Усі таємні ходи польської дипломатії в Стамбулі і Кримі удалося почасти здемаскувати. Польські інтриги у Стамбулі потрафив спараліжувати український посол, а разом з тим близький приятель і господар гетьманського двора. Лаврин Капуста, що ще в березні прибув до Туреччини та при помочі дукатів та відкриттям польських плянів підняти козаків до війни з Туреччиною, скомпромітував дволичну політику польську та успокоїв на разі султана¹⁵).

Також у Криму вів відповідно акцію український посол Михайло Махаринський¹⁶). Порто властиво не знала, яке їй зайняти становище до україн.-семигородського походу. Не мала ясної політичної лінії. Зразу султан, довідавшись про похід Ракочого, наказав йому вернути. Ракочий просив шведського короля про інтервенцію в Пор-

⁴) Kubala: *Wojna brand.*, str. 187.

⁵) Липинський: На переломі, ст. 49.

⁶) Kubala: *Wojna brand.*, str. 199–210.

⁷) Kubala: *Wojna brand.*, str. 199–201.

⁸) Липинський: На переломі, ст. 40 і слідуєчі. *Konopczyński: Panowanie J. Kazimierza.*

⁹) Липинський: На переломі, ст. 54. Kubala: *Wojna brand.*

¹⁰) *Wojna brand.*

¹¹) Липинський: На переломі, ст. 40 і слідуєчі.

¹²) Липинський: На переломі.

¹³) Липинський: На переломі. Kubala: *Wojna brand.*

¹⁴) Kubala: *Wojna brand.*

¹⁵) Kubala: *Wojna brand.*, str. 195–196. Липинський: На переломі, ст. 52.

¹⁶) Липинський: Тамже.

ті, але незабаром ця інтервенція була злишня, бо на вістку про великі воєнні успіхи Ракочого в Польщі султан дарував йому самовільний похід, думаючи, що коли Ракочий займе Польщу, платитиме з неї гарач і вислав відповідні інструкції ханові; однак було вже запізно.

Підбурювана від довшого часу польськими післанцями орда ждала лиш весни, щоб погуляти на українських та молдавських землях¹⁷⁾. Стримувався лиш хан ще з походом, бо ждав на дозвіл зі Стамбулу. Стамбул, як бачили ми, вагався, раз дозволяв, то знову заказував, а тимчасом нетерпляча орда в силі 24.000 людей рушила на Україну та значила дорогу свого походу згарищами і руїною.

Ще 7. травня доносив Хмельницькому брацлавський полковник Михайло Зеленський з табору під Жабокричем, що хан перейшов Дніпро та під претекстом порозуміння взивав українського гетьмана на переговори до Саврані¹⁸⁾. Розуміється, що хан перехитрив Хмельницького, що інше говорив, а що інше робив. Похід орди був фактом доконаним і треба було з ним рахуватися. Тому Хмельницький в травні ще раз вислав післанців до Порти, що на авдієнції 22. V.¹⁹⁾ старалися успокоїти турків запевненням про добрі наміри козаків зглядом Порти і Криму, але бачучи, що Порта не хоче, чи не має сили завернути татар з України, рішив силою спаралізувати татарську диверсію на Україні.

З початком червня вислав Зеленському на до-

помогу 5 полків, щоб татари, які вже розпустили хижацькі загони по Україні, не перетяли відвороту Ракочому і Ждановичеві. А тим часом татари захочені поляками а навіть на спілку з ними, гуляли вже на Україні. Вирізали Ямполь і Косницю, спалили 18 інших городів, забрали великий ясир та окружили Зеленського у Брацлаві²⁰⁾. В тім часі польський канцлер підбурював ще й калмухів до походу на козаків²¹⁾, а хан казав закути в кайдани козацького посла і віз його зі собою. Тоді Хмельницький піхнув у відплату Запоріжців і Донців на Крим. Козаки впали на Крим, зруйнували край, взяли 7.000 бранців та упровадили богато худоби. Це показалося кращим аргументом для татар, як усі дотеперішні переговори. Хан боячись за ясир завернув з України, випустив козацького посла, відгрожуючись пімстою. Розуміється, що татарські загони ще залишились на Україні і на спілку з польським військом руйнували міста і села, а довідавшись про капітуляцію Ракочого під Межибожем, сподіваючись доброї а легкої добичі, окружили вертаючих домів угрів під Вишнівчиком та по короткій битві забрали 11.000 враз з табором до неволі²²⁾.

Частину їх около 600 увільнили опісля Запоріжці з турецької неволі та привели на Запоріжжя, здобувши Очаків в часі другого свого походу на Крим²³⁾.

Так сумно скінчився похід Ракочого на Польщу.

(Докінчення буде).

За поголовне членство в „УКТОДІ“!

Справа, яку порушуємо прикра для обох сторін: для громадянства і для інвалідів Української Армії. Але нема ради! Треба порушувати й прикрі справи, тим більше, що в цьому випадку заангажована **честь нації**.

Посередником між громадянством й інвалідами є Українське Товариство Допомоги Інвалідам у Львові. Це інституція, яка виручає інвалідів від безпосереднього прошення про поміч. УКТОДІ — це громадянська інституція, яка від імені українського громадянства перебрала на себе обов'язок забезпечити матеріально українських інвалідів. Ясно, що УКТОДІ може свій обов'язок виконати тільки тоді, коли громадянство співділатиме з ним й вплачуватиме **постійно** вкладки до УКТОДІ.

Не будемо в сотній раз переконувати громадянство про **моральний обов'язок** забезпечити інвалідів й велике **виховне значіння** цієї справи. **Нація, яка не може забезпечити своїх інвалідів сама себе осуджує**. Тут ніякі виправдання про кризу не допоможуть.

УКТОДІ подає українському громадянству до відома постійні звідомлення зі своєї діяльності. Ці звідомлення є завжди якнайточніші, щоби громадянство могло постійно орієнтуватися, скільки впливає грошей і на що вони йдуть. Чи читає їх український загаль? Маємо певні сумніви. Бо, думаємо, навіть камінь зареагував би на таку картину: живе 2.000 українських інвалідів, якими не опікується ніяка держава. З того 530 інвалідів високопроцентових й не мають змоги заробити на своє життя, ані не мають ніякого майна.

На їх забезпечення українське громадянство в краю і на еміграції зложило від 1924 до 1933 р. 608.407 золотих. Пересічно припадало на рік 61.000 золотих. Тими грошми треба обділити 530 інвалідів так, щоби їх забезпечити! Чи це можливе? Візьміть папір і порахуйте скільки припадає на одного інваліда. Може тоді отворяться Вам очі на жахливе положення українських інвалідів.

Є тільки один спосіб постійно сповнювати свої зобов'язання супроти інвалідів. **Це: бути членом Українського Товариства Допомоги Інвалідам**

¹⁷⁾ Kubala: Wojna brand., str. 197, 199. Кордуба: Акти до Хмельн. р. 512.

¹⁸⁾ Kubala: Wojna brand., str. 211—212.

¹⁹⁾ Kubala: Wojna brand., str. 181.

²⁰⁾ Kubala: Wojna brand.

²¹⁾ Kubala: Wojna brand., str. 366.

²²⁾ „ „ „ str. 178.

²³⁾ Архів Юг.-Зап. Росції, частина III.

й платити постійну вкладку по 6 зол. річно, чи там по 50 грощів місячно.

Погляньмо, як представляється та сторінка медалі:

Зпоміж 7-и мільйонів українців на З. У. З. членами УКТОДІ є 2.300 осіб! Себто 1 на 3.000!!!

Читачі самі прийдуть до висновку, що це скандал. Не з вини УКТОДІ. Бо УКТОДІ робило різні зусилля, щоби впровадити поголовне членство. Досі це було безуспішне. Але коли в цьому році збіркова акція стала майже неможлива, фонди Товариства цілковито вичерпалися й інвалідам грозить утрата навіть тої голодової ренти, яку досі одержували, УКТОДІ починає кампанію за поголовним членством УКТОДІ.

До кінця року число членів мусить дійти до 10.000!

В першу чергу членом УКТОДІ мусить стати кожна читальня, кооператива, руханкове Т-во і т. д. Не ждїть на чийсь приказ — приказом хай вам буде **обовязок національної честі.**

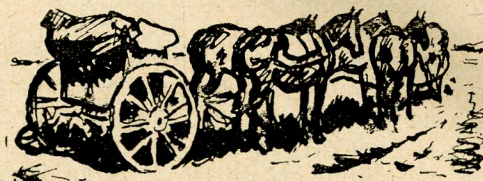
Те саме відноситься до кожного українця. Не є українець той, що вписаний до метрики. Це ще

за мало! Українець сповняє усі обовязки супроти загалу.

А першим підставовим обовязком українця й українки а передовсім бувших членів У. А. є стати членом УКТОДІ і в той спосіб сплатити свій довг вдячності супроти тих, які на вівтарі Батьківщини склали своє здоровля.

Зачинаємо кампанію за поголовним членством УКТОДІ.

Всі голосімся в члени УКТОДІ та шлім вкладку долученими чековими складанками. — **Українське Товариство Допсмоги Інвалідам, Львів, Потоцького 48.**

Від Адміністрації.

З пим числом висилаємо складанки на висилку передплати за IV. чверть-річча 1934 року.

Залягаючих передплатників просимо вирівнати негайно всі залеглости.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ”

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

VI. річник / Число 10. / Жовтень 1934.

ЗМІСТ:

Ви рушили в похід!		Умова в справі ранених, полонених та інтернованих	
Микола Лебединський	2	Д-р Лев Ганкевич	13
„Дядько Іван“		Вольфсберг	
Д-р Никифор Гірняк	2	о. Йосиф Іванець	16
Вишкіл Українських Січових Стрільців		Останній козацький похід за гетьманування Б. Хмельницького (1656—1657)	
Богдан Гнатевич	5	Д-р М. Р.	21
Дещо з історії III. Групи „Глибока“ VIII. Самбірської Бригади		За поголовне членство в „УКТОДІ“	23
Р. Л.	9	Від Адміністрації	24

ВЖЕ ВИЙШЛА З ДРУКУ КНИЖКА
ЮРІЯ ГОРЛІС-ГОРСЬКОГО

„ХОЛОДНИЙ ЯР“

У книжці вміщений матеріал, який із технічних причин в Літописі Червоної Калини не був друкований. Книжка ілюстрована військовими мапами околиць Холодного Яру.

Ціна з пересилкою і без пересилки 2 золотих.

Замовляти можна чеками П.К.О., на яких треба дописати: „Кооперативний Банк „Дністер“ у Львові, чековеkonto 143.961, вкладка ч. 16.981, на Холодний Яр“.

Поштові замовлення і грошові перекази слати на адресу: Львів, Чарнецького 26, друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка, Ю. Лісовському.

Хто збере і надішле гроші за п'ять примірників — шосту книжку отримає як дарунок від автора.

Книгарням окремий опуст!

Друкарня і Переплетня Наукового Т-ва ім. Шевченка
у Львові, вул. Чарнецького ч. 26, телефон 53-57,
ВИКОНУЮТЬ ВСІЯКІ ДРУКАРСЬКІ Й ПЕРЕПЛЕТНИЧІ РОБОТИ СКОРО ТА ДЕШЕВО

Ми горді

на таку досконалу якість української продукції паперців і туток

„КАЛИНА“

кооп. фабрики „Будучність“ в Тернополі

Навіть найбільшні можуть тепер набути видання

„ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ“

ВЕЛИКА ЗНИЖКА ЦІН

Найкраща нагода доповнити читальняні, кооперативні та приватні бібліотеки.

	ЦІНИ	
	перше	тепер
Антін Вільшенко: Життя й пригоди Цяпки Скоропада, Віршована історія про пор. У.С.С. Цяпки, ст. 270	4:50	1:50
М. Голубець: Історія Львова від найдавніших часів, ст. 179	3:00	1:25
Богдан Лепкий: От так собі, ст. 131	1:50	0:70
Слота, ст. 27	0:90	0:30
Зірка, повість ст. 181	4:00	1:75
Вадим, повість ст. 227	4:50	2:00
Василь Софронів: Грішник, ст. 112	1:50	3:60
Халіда Едіб: В огні, повість ст. 234	4:50	2:50
Берестейський мир — спомини і матеріали ст. 320	8:00	3:50
Роман Купчинський: У зворах Бескиду	3:90	3:90
Федір Дудко: Чорторій, ст. 180	3:50	3:00
Квіти і кров, ст. 192	4:00	2:00
На згарищах ст. 168	2:00	2:00
Глум, оповідання, ст. 56	1:20	0:50
Ген. Всеволод Петрів: Спомини з часів української революції.		
I. До Берестейського миру, ст. 180	3:50	1:50
II. До заняття Києва, ст. 184	3:50	1:50
III. Кримський похід, ст. 164	3:50	1:20
IV. Доба Гетьманщини, ст. 117	3:00	1:20
Юра Шкрумеляк: Чета криматих, пригоди з воєн. часів ст. 262	5:00	2:00
М. Брилинський: Хр стний огонь, воєнні нариси, ст. 184	3:50	1:50
В. Лопушанський: Перемога, повість в 2-х т. з визв війни	6:00	2:75
Д-р Степан Шухевич: Спомини:		
II. Від квітня 1919 до липня 1919	4:00	2:50
III. Від липня 1919 до січня 1920	4:00	2:50
IV. Від січня 1920 до квітня 1920	4:00	2:00
V. Від квітня 1920 до серпня 1920	4:00	2:00
Ст. Шухевич: Видиш брате мій (8 місяців серед У.С.С.)	4:50	2:00
Микола Галагаи: З моїх споминів:		
I. 80-ті роки до світової війни ст. 203	4:00	1:90
II. Світова війна — розвал парату — українська революція ст. 196	4:00	1:90
III. 3-тий військовий зїзд — делегація на Кубань — більшовицька навала — прихід німців ст. 176	4:00	1:90
IV. Дипломатична місія в Румунії. — Дипломатична місія на Угорщині. ст. 296	6:00	2:00
Д. Дорошенко: Мої спомини II, III, IV том по 1:50		4:50
Олена Степанівна: На передодні великих подій Переживання і думки 1912—1914	2:00	0:70
Михайло Костів: Джін-гісхан гряде, ст. 102	3:00	1:20
Д-р Андрій Чайківський: Чорні ряки. Спомини за час від 1.XI. 1918—13.V. 1919	3:00	1:20
Д-р Іван Максимчук: Рожув. Трагічна доля рештків УГА., ст. 100	2:80	1:10
Микола Мельник-Матіїв: На чорній дорозі оповідання	3:50	1:50
А. Крезуб: Партизани, спомини, ст. 358, т. I і II	8:00	3:50
Евген Чикаленко: Щоденник (1907—1917), ст. 496	14:00	6:00
Д-р Ганс Кох: Договр з Денкіном. Причинки до трагедії УГА на Бел. Україні від 1.XI.—17.XII. 1919	1:80	0:80
Ілько Борщак: Великий Мазепинець Григорій Орлик, генерал Людвіка XV., ст. 208	7:00	5:00
І. Калічак: Записки четаря. Спомини з Хирівського фронту 1918—1919	2:80	1:20
Д-р К. Левицький: Великий зрив, ст. 150	6:00	2:50
Т. Г. Масарик: Світова революція, I, II, ст. 540	21:00	8:00
В. Приходько: Під сонцем Поділля, ст. 250	6:00	2:50
В. Юрченко: Шляхами на Соловки	4:00	4:00
Пекло на землі	5:00	4:00
В. Леонтович: Хроніка Гречок	3:50	1:70
О. Бабій: Перші стєжі, повість зі стрілецького життя	6:00	2:80
І. Борщак: Мазела. життя і пориви великого Гетьмана	5:80	4:50
О. Попович: Відродження Буковини	2:60	1:20
Видання з 1934 р. без знижки:		для членів
А. Крезуб: Нарис історії українсько-польської війни	3:50	1:75
Календар-Альманах на 1934 рік	2:00	1:00
Степан Шухевич: Невідомий	4:00	2:00

Продажа книжки тільки за готівку. При замовленні комплекту облекшуємо сплати. Гроші слати переказом або чеками П.К.О. 152.514.

„ЧЕРВОНА КАЛИНА“ Львів, вулиця Зіморевича ч. 20. -- Почтова скринька ч. 43.